

Anne Länsman
Saamen kieli
pääkaupunkiseudulla

Anne Länsman
Saamen kieli pääkaupunkiseudulla

©Vähemmistövaltuutettu

ISBN: 978-952-491-380-5

ISSN: 1796-0819

Edita

Helsinki 2008

SISÄLLYS

Esipuhe	3
1. JOHDANTO	5
1.1 Selvityksen toteutus	6
1.2 Aineiston keruu ja käsittely	7
2. SAAMELAISET SUOMESSA	8
2.1 Suomen saamelaiset.....	8
2.2 Saamelaiset pääkaupunkiseudulla	10
3. SAAMEN KIELI ÄIDINKIELENÄ.....	11
3.1 Saamen kielen tilanne.....	11
3.1.1 Äidinkielen merkitys ja kaksikielisyys	13
3.2 Saamen kieli äidinkielenä pääkaupunkiseudulla	14
4. SAAMEN KIELI KANSAINVÄLISISSÄ SOPIMUKSISSA JA KANSALLISISSA LAEISSA	15
4.1 Saamen kieli ja kulttuuri kansainvälisissä sopimuksissa	16
4.2 Saamelaisten kulttuuri ja kieli perustuslaissa.....	18
4.3 Saamelaisten kulttuuri ja kieli hallitusohjelmassa	18
4.4 Yhdenvertaisuus.....	19
4.4.1 Syrjintä	20
5. SAAMEN KIELEN KÄYTTÖ VIRANOMAISISSA.....	21
5.1 Säädökset.....	21
5.2 Saamen kielilain toteutuminen.....	22
5.3 Saamen kielen käyttö viranomaisissa pääkaupunkiseudulla.....	24
5.4 Lopuksi.....	24
6. SAAMENKIELINEN JA SAAMEN KIELEN OPETUS	26
6.1 Saamelaisopetuksen valtakunnallinen ohjaus.....	26
6.2 Saamelaisopetuksen tilanne Suomessa.....	28
6.3 Saamelaisopetus pääkaupunkiseudulla	29
6.4 Esille tulleita näkemyksiä	31
6.5 Lopuksi.....	32
7. SAAMENKIELINEN VARHAISKASVATUS.....	35
7.1 Saamenkielisen varhaiskasvatuksen valtakunnallinen ohjaus.....	36

7.2 Lasten päivähoito-oikeuden toteutuminen pääkaupunkiseudulla	37
7.2.1 Saamen kielen kielipesä.....	39
7.2.2 Saamenkielinen päivähoito.....	39
7.3 Lopuksi.....	41
8. MUUT SAAMENKIELISET SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUT	43
8.1 Säädökset ja rahoitus.....	43
8.2 Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttö pääkaupunkiseudulla.....	45
8.3 Lopuksi.....	45
9. SAAMENKIELISTEN KULTTUURIPALVELUIDEN TARJONTA PÄÄKAUPUNKISEUDULLA.....	47
9.1 Saamelainen kulttuuri pääkaupunkiseudulla	47
9.1.1 Saamelainen kulttuuritoiminta pääkaupunkiseudulla.....	47
9.1.2 Lopuksi.....	48
9.2 Saamenkieliset mediapalvelut	49
9.2.1 Säädökset	49
9.2.2 Saamenkielinen media Suomessa.....	49
9.2.3 Saamenkielisen median käyttö pääkaupunkiseudulla.....	50
9.2.4 Lopuksi.....	52
10. KOKEMUKSIA VALTAVÄESTÖN ASENTEISTA	54
10.1 Saamelaisten pääkaupunkiseudulla kokema asenneilmapiiri	54
10.2 Lopuksi.....	55
LÄHTEET	56
Internet-lähteet	57
Lait, asetukset ja sopimukset.....	57
Lausunnot, esitykset, hakemukset ja ratkaisut	58
Liite 1 Saamelaisten lukumäärä vuoden 2007 Saamelaiskäräjävaaleissa..	60
Liite 2 Hallituksen esitys Eduskunnalle saamen kielilaiksi HE 46/2003 ..	61
Liite 3 Kansainväliset velvoitteet	63

Esipuhe

Suomen saamelaisista jo suurin osa asuu Suomen pohjoisimmissa kunnissa sijaitsevan saamen kotiseutualueen ulkopuolella, lapsista jopa 70 %. Näin ollen saamen kielten ja kulttuurin tulevaisuuden kannalta on välttämätöntä selvittää kieleen liittyvien oikeuksien toteutumista myös pääkaupunkiseudulla, joka on yksi merkittävistä saamelaisväestön asuinpaikoista. Saamelaisten alkuperäiskansana nauttima perustuslaillinen oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin koskee koko maata.

Suomessa puhuttavista kolmesta saamen kielestä kaikki ovat puhujapohjaltaan varsin pieniä, mutta erityisesti inarinsaame ja koltansaame edellyttävät kiireellisiä ja pitkäjänteisiä tukitoimia selvittääkseen. Odottaminen ei tässä tilanteessa ole ratkaisu.

Tämän selvityksen tarkoituksena on selvittää, mitä palveluita saamen kieleen ja kulttuuriin liittyen on tarjolla pääkaupunkiseudulla asuville saamelaisille. Toisaalta selvitettiin myös sitä, mitä toiveita saamelaisilla olisi omankielisistä palveluista Helsingin seudulla, eli mikä siis on palveluiden kysyntä.

Keskeinen havainto selvitystyöstä oli, että erityisesti saamenkielistä päivähoitoa ja opetusta koulussa toivottiin. Kielen siirtyminen lapsille on luonnollisesti kielen ja kulttuurin tulevaisuuden perusta. Esimerkiksi päivähoitoa on kuitenkin toteutettu hyvin vähäisessä määrin - siitäkin huolimatta että laki takaa oikeuden saamenkieliseen päivähoitoon koko Suomen alueella.

Eri osapuolilla on hieman vaihtelevia käsityksiä siitä, mistä tilanne johtuu. Vanhemmat kokivat, että heiltä edellytetään kohtuutonta omaa aktiivisuutta, palvelut on mm. sijoitettu niin, ettei vanhemmilla ole mahdollisuutta tuoda lapsia hoitoon, mutta myös vaikeus rekrytoida pätevää saamenkielistä henkilökuntaa sekä lasten vähyyys tulivat esiin. Saamen kielen opetus kouluissa koettiin riittämättömäksi. Muita palveluita saamen kielellä ei käytännössä ole, mutta mm. väestön ikääntyminen voi tuoda esiin äidinkielisten sosiaali- ja terveystalveluiden tarvetta. Myös median saamenkielistä tarjontaa ja kulttuuripalveluita kehittämällä olisi mahdollista tukea saamen kielen ja kulttuurin selviämistä siellä missä tämän päivän saamelaisetkin asuvat - mm. siis pääkaupunkiseudulla.

Pääkaupunkiseudun saamelaiset eivät yleensä olleet kokeneet ennakkoluuloista asennoitumista. Sen sijaan Helsingin seudun asenteita leimaa tie-

tämättömyys. Saamelaiset nähdään ”eksoottisina” ja heidän kulttuurinsa ja kieltensä tämänhetkisistä haasteista tiedetään hyvin vähän.

Vähemmistövaltuutetun näkemys on, että erityisesti lasten lakisääteinen oikeus saamenkieliseen päivähöitoon toteutuu riittämättömästi. Koska tilanteen syistä on ristiriitaisia käsityksiä, olisi viipymättä käynnistettävä suunnitelmallinen prosessi, jossa viranomaiset saamelaislasten vanhempia riittävästi konsultoiden lähtevät toteuttamaan saamenkielistä päivähöitoa niin, että palveluiden käyttäminen on perheiden kannalta realistinen ja mahdollinen vaihtoehto. Kuntien yhteistyö luo mahdollisuuksia toteuttaa parempia palveluita.

Saamen kielen opetusta kouluissa tulee epäilemättä myös nykyistä tarkokkaammin kehittää, ml. opettajien koulutuksen ja oppimateriaalien tuotannon näkökulmasta. Parhaiten tämä tapahtuisi osana valtakunnallista kielten elvyttämishjelmaa, jota Saamelaiskäräjät ovat esittäneet. Vähemmistövaltuutettu tukee esitystä lämpimästi: saamen kieleen liittyviä hyviäkin hankkeita leimaa tällä hetkellä projektiluontoisuus ja kattavan suunnitelmallisuuden puute. Medialla ja kulttuurin tukemisella myös Etelä-Suomessa olisi osansa kielten elvyttämisessä.

Oheisen selvityksen toteutti valt.yo Anne Länsman vähemmistövaltuutetun toimistossa työskennellessään, ja haluan lausua hänelle lämpimät kiitokseni tehdystä työstä. Kiitokset myös City Samit yhdistyksen edustajille ja muille haastatelluille yhteistyöstä selvityksen suunnittelussa ja materiaalin hankinnassa. Myös jatkossa tarvitaan yhteistyötä eri toimijoiden välillä, jotta selvityksessä esiin tulleita puutteita saadaan korjattua. Vähemmistövaltuutettu tulee omalta osaltaan jatkamaan saamelaisten kielellisten oikeuksien ja syrjimättömyyden valvontaa.

Helsingissä lokakuussa 2008

Vähemmistövaltuutettu Johanna Suurpää

1. JOHDANTO

Vähemmistövaltuutetun tehtävänä on edistää hyviä etnisten vähemmistöjen asemaa ja oikeuksia sekä valvoa mm. yhdenvertaisuuslain toteutumista. Vähemmistövaltuutettu on saanut viime vuosina yhteydenottoja liittyen siihen, että kunnan ei ole koettu järjestävän lakisääteisiä saamenkielisiä palveluita. Kunnat ovat sijainneet niin kotiseutualueella kuin kotiseutualueen ulkopuolellakin.¹ Asiakasyhteydenottojen perusteella vähemmistövaltuutettu on nostanut esille, että Suomen perustuslaissa turvatut saamelaiden oikeudet alkuperäiskansana omaan kieleen ja kulttuuriin eivät kaikissa tapauksissa toteudu.² Lisäksi vähemmistövaltuutettu on antanut lausuntoja saamenkielisiä ja saamelaista kulttuuria huomioivien peruspalveluiden järjestämisestä sekä jättänyt syrjintälautakunnalle saamelaiden kielellisiä ja kulttuuriin liittyviä oikeuksia koskevia hakemuksia.

Tänä päivänä enemmistö saamelaisista asuu kotiseutualueen ulkopuolella. Merkittävää on, että varsinkin suurin osa lapsista ja nuorista asuu muualla Suomessa. Pääkaupunkiseudun saamenkielisten palveluiden tilanne koettiin tarpeelliseksi selvittää, koska Helsingissä ja sen naapurikunnissa asuu tilastojen mukaan suhteellisen suuri määrä Suomen saamelaisväestöä. Saamelaisväestöllä on kielellisiä ja kulttuurillisia oikeuksia kirjattu lainsäädäntöön myös valtakunnallisella tasolla, ja ne pätevät siten myös pääkaupunkiseudulla. Perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan saamelaissilla alkuperäiskansana on oikeus kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Lisäksi kansainväliset ihmisoikeussopimukset velvoittavat Suomea huolehtimaan alkuperäiskansaoikeuksista.

Tämän selvityksen tarkoituksena oli selvittää pääkaupunkiseudun saamenkielisten palveluiden tarjontaa ja myös olemassa olevaa kysyntää. Lähtökohtana oli kysyä, miten lakisääteiset saamenkieliset palvelut toteutuvat pääkaupunkiseudulla, sekä tarjotaanko saamenkieliselle väestölle omalla äidinkielellään joitakin muita palveluita. Lisäksi tarkoituksena oli selvittää, minkälainen tarve saamenkielisille palveluille on ja miten toteutuneet palvelut ovat onnistuneet. Selvitettäviä asioita olivat muun muassa saamenkielinen sekä saamen kielten opetus, saamenkielinen varhaiskasvatus ja muut yleiset sosiaali- ja terveyspalvelut sekä kulttuuripalvelut, kuten mediapalvelut. Näiden asioiden lisäksi kartoitettiin saamelaiden kokemaa asenneilmapiiriä valtaväestön keskuudessa. Selvitys toteutettiin haastattelulla pääkaupunkiseudulla asuvia saamelaisia ja henkilöitä, jotka ovat läheisessä tekemisessä saamelaisen kulttuurin kanssa, sekä keräämällä tie-

---

1 Kotiseutualueesta lisää kappaleessa 2.1

2 Vähemmistövaltuutetun vuosikertomus 2007

toa viranomaisilta, joiden vastuualueeseen saamelaisasiat kunnissa kuuluvat.

Pääkaupunkiseutu koostuu Helsingin, Vantaan, Espoon ja Kauniaisen kuntien alueista. Tässä selvityksessä pääkaupunkiseudusta puhuttaessa kuitenkin tarkoitetaan edellä mainittujen kuntien lisäksi Kirkkonummen, Keravan, Järvenpään ja Tuusulan kuntia. Kaikki edellä mainitut kunnat kuuluvat Helsingin seutukuntaan. Saamelaiskäräjiltä on saatu tieto pääkaupunkiseudulla asuvien saamelaisten määrästä, ja sen pohjalta on tehty päätös tätä selvitystä koskevien kuntien rajauksesta. Saamelaiskäräjät selvittävät saamelaiskäräjävaalien yhteydessä niiden henkilöiden lukumäärän sekä asuinpaikkakunnan ja iän, jotka täyttävät laissa olevan saamelaismääritelmän ja muodostavat aineistosta joka vaalivuosi tilaston.

1.1 Selvityksen toteutus

Aikaisemmin ei ole kattavammin selvitetty minkälaisia palveluita saamelaiset saavat omalla äidinkielellään pääkaupunkiseudulla. Ei myöskään ole selvitetty sitä, minkälainen tarve saamenkielisille palveluille olisi. Vähemmistövaltuutetulle ei ole tullut asiakasyhteydenottoja liittyen saamenkielisten palveluiden puutteisiin pääkaupunkiseudun kunnissa. Tiedossa on kuitenkin, että esimerkiksi saamenkielistä päivähoitoa on pyritty järjestämään jopa usean vuoden ajan. Pääkaupunkiseudulla asuvat saamelaiset ovat järjestötoiminnan kautta pyrkineet muun muassa vaikuttamaan saamelaisten asioihin pääkaupunkiseudulla.

Tämän selvityksen pohjana olevat tiedot on kerätty haastattelemalla pääkaupunkiseudulla asuvia saamelaisia henkilöitä sekä henkilöitä, jotka ovat työnsä tai perhesiteidensä puolesta tekemisissä saamelaisen kielen ja kulttuurin kanssa. Tarkoituksena oli kerätä kokemuksia ja toiveita pääkaupunkiseudun saamenkielisistä palveluista. Lisäksi tietoa on kerätty kuntien viranomaisilta.

Tämän selvityksen kannalta aikaisemmin tehdyt selvitykset ja tutkimukset liittyvät yhdenvertaisuusperiaatteeseen sekä saamen kieleen monikielisuuden ja viranomaisympäristön kontekstissa. Aikaisemmin on selvitetty saamen kielilain toteutumista vuosina 2004–2006.³ Lisäksi Helsingin saamelaisten kielenkäytöstä on Anna-Leena Lindgren tehnyt kielisosiologisen tutkimuksen: *Helsingin saamelaiset ja oma kieli*.

---

3 Näkkäläjäarvi 2007

1.2 Aineiston keruu ja käsittely

Selvitystä varten haastateltiin pääkaupunkiseudulla ja sitä ympäröivissä kunnissa asuvia saamelaisia, jotka ovat äidinkieleltään saamenkielisiä tai ovat muuten läheisessä tekemisessä kielen kanssa perhesyistä tai työstä johtuen. Haastattelut suoritettiin saameksi tai suomeksi haastateltavan äidinkielestä tai haastateltavan kielenvalinnasta riippuen. Osa haastatteluista jouduttiin tekemään suomen kielellä, vaikka haastateltavan ensimmäiseksi oppima kieli olisikin ollut saamen kieli,⁴ koska haastateltava oli menettänyt äidinkieltänsä eli henkilö oli unohtanut saamen kielen ja hänen on helpompi keskustella suomen kielellä.

Haastatelluissa oli äidinkielenään sekä pohjoissaamea, inarinsaamea, kolansaamea että suomen kieltä puhuvia henkilöitä. Osa haastatelluista osaa useampaa saamen kieltä tai on menettänyt ensimmäisenä oppimansa saamen kielen ja puhuu nyt vain suomen kieltä. Kaikki informantit osaavat suomen kieltä. Tiedonkeräystyö aloitettiin haastattelemalla ensin City Sámit järjestössä vuosien aikana aktiivisesti mukana olleita henkilöitä, koska kaupunkisaamelaisyhdistyksessä toimivat henkilöt ovat tehneet tietoisin valinnan, että haluavat säilyttää saamelaisuutensa myös urbaanissa ympäristössä. Haastateltavien määrä on haluttu pitää suhteellisen pienenä rajallisten resurssien vuoksi. Selvityksen tavoitteena ei siten ole olla niinkään tieteellinen tutkimus, kuin jatkokeskustelun ja toimenpiteiden pohjaksi tarvittava selvitys.

Vanhimmat haastatellut ovat syntyneet saamelaisalueella ja eläneet lapsuutensa perinteisen saamelaisen elämäntavan mukaan ilman maanteitä, sähköä ja vesijohtoja. Esimerkiksi moottorikelkat tulivat käyttöön vasta 1960-luvulla. Haastatelluista henkilöistä vanhimmat ovat työskennelleet perinteisten saamelaisten elinkeinojen parissa, poronhoidossa, metsästyksessä ja kalastuksessa. Kaupunkiin he ovat muuttaneet henkilökoh- taisten syiden tai työn perässä. Nuorimmat haastatelluista ovat syntyneet 1990-luvulla. Suurin osa haastatelluista on muuttanut jossakin vaiheessa elämänsä Lapista pääkaupunkiseudulle, osa haastatelluista on syntynyt ja kasvanut pääkaupunkiseudulla. Useat haastatelluista ovat lisäksi asuneet eri puolilla Suomea ennen pääkaupunkiseudulle muuttoa, joten heillä on kokemusta asumisesta kaupungissa saamelaisena myös muualta Suomesta. Tässä selvityksessä keskitytään kuitenkin vain haastateltujen pääkaupunkiseudulta oleviin kokemuksiin. Kaikki haastatellut eivät ole etnisi- teeltään saamelaisia, mutta ovat läheisessä tekemisissä saamen kielen ja saamelaisen kulttuurin kanssa.

---

4 Suomessa puhuttavista saamen kielistä lisää kappaleessa 2.1 Suomen saamelaiset

Lisäksi tietoa kerättiin kuntien varhaiskasvatuksesta ja koulutuksesta vastaavilta viranomaisilta.

2. SAAMELAISET SUOMESSA

2.1 Suomen saamelaiset

Saamelaiset ovat neljän valtion alueella asuva kansa, joka on ainoa Euroopan Unionin alueella alkuperäiskansaksi luokiteltu etninen ryhmä. Saamelaiset ovat Norjassa, Ruotsissa, Suomessa ja Venäjällä vähemmistö, jolla on oma kielensä, kulttuurinsa ja historiansa. Norjassa saamelaisia asuu noin 50 000–65 000, Ruotsissa 15 000–25 000, Suomessa noin 9 300 ja Venäjällä noin 2 000. Sana ”saamelainen” tulee saamen kielen sanasta *Sápmi*, joka merkitsee sekä saamelaisten perinteisesti asuttamaa maantieteellistä aluetta että varsinaista saamelaisten kansanryhmää. Tämä käsite tunnetaan kaikissa saamen kielissä.

Saamen kieli on yläkäsite, sillä saamen kieliä on laskutavasta riippuen 6-10, joista kuudella on oma ortografiansa. Suomessa saamelaisväestö on kielellisesti jakaantunut kolmeen ryhmään: pohjois-, inarin- ja kolttsaamelaisiin. Pohjoissaame on saamen kielistä puhujamäärältään suurin ja sitä puhutaan Suomen lisäksi myös Norjassa ja Ruotsissa. Suomessa sen puhujia on arviolta noin 2 000. Inarinsaamea puhutaan vain Suomessa, koltansaamea myös Venäjällä. Näiden kielten puhujia on Suomessa noin 300 henkilöä kummassakin kielessä.

Lain mukaan Suomessa saamelaisella tarkoitetaan henkilöä, joka pitää itseään saamelaisena sekä joka lisäksi täyttää yhden seuraavista määritelmistä:

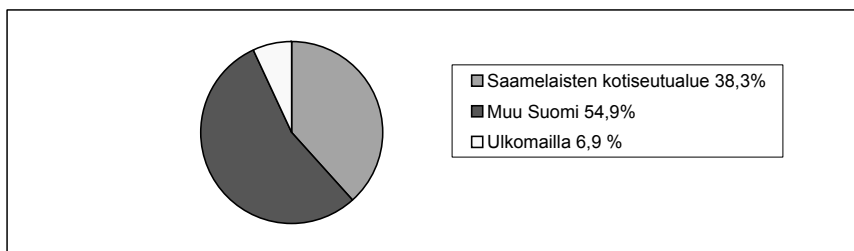
1. hän itse tai ainakin yksi hänen vanhemmistaan tai isovanhemmistaan on oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenään tai
2. että hän on sellaisen henkilön jälkeläinen, joka on merkitty tunturi-, metsä- tai kalastajalappalaiseksi maa-, veronkanto- tai henkikirjassa; tai
3. että ainakin yksi hänen vanhemmistaan on merkitty tai olisi voitu merkitä äänioikeutetuksi saamelaisvaltuuskunnan tai saamelaiskäräjien vaaleissa.⁵

---

5 Laki Saamelaiskäräjistä 974/1995: 3 §

Saamelaisilla on ollut vuodesta 1996 lähtien kotiseutualueellaan kieltään ja kulttuuriaan koskeva perustuslain mukainen kulttuuri-itsehallinto. Saamelaisten itsehallintoon kuuluvia tehtäviä hoitaa saamelaisten vaaleilla valitsema saamelaiskäräjät. Saamelaiskäräjät edustaa saamelaisia kansallisissa ja kansainvälisissä yhteyksissä ja hoitaa saamelaisten kieltä, kulttuuria ja heidän asemaansa alkuperäiskansana koskevia asioita. Viranomaisilla on velvoite neuvotella saamelaiskäräjien kanssa niissä asioissa, jotka vaikuttavat saamelaisten kieleen, kulttuuriin tai heidän asemaansa alkuperäiskansana. Suomen saamelaisten kotiseutualue on laissa määritelty käsittävän Utsjoen, Inarin ja Enontekiön kunnat sekä Sodankylän kunnan pohjoisosaa eli Lapin paliskunnan alueen. Alueeseen kuuluu lisäksi erityinen kolttalaue. Erityinen kolttasaamelaisten kyläkokous edustaa lain mukaan heitä kolttalaueella.⁶

Yli puolet saamelaisista asuu nykyään saamen kotiseutualueen ulkopuolella. Suurimmat saamelaisten asutuskeskittymät sijaitsevat muun muassa Suomen suurimmissa kaupungeissa. Muun väestön tavoin saamelaiset muuttavat isommille paikkakunnille usein työllisyystilanteen sekä koulutuksen vuoksi.

Lähde: Saamelaisten lukumäärä vuoden 2007 Saamelaiskäräjävaaleissa. Saamelaiskäräjät.

Kotiseutualueella asuu nykyisin enää 38,3 prosenttia koko saamelaisväestöstä. Ulkomailla Suomen saamelaisista asuu 6,9 prosenttia. Alaikäisistä, eli alle 18-vuotiaista, saamelaisista henkilöistä jopa 68,5 prosenttia asuu saamelaisalueen ulkopuolella.⁷ Koska suuri enemmistö saamelaisista asuu kotiseutualueen ulkopuolella, on saamenkielisille palveluille tarvetta myös kotiseutualueen ulkopuolella. Merkittävää on, että huomattava osa saamelaislapsista ja -nuorista asuu muualla Suomessa, sen vuoksi esimerkiksi saamenkielisen päivähoiton ja saamen kielen opetuksen toteutumista saamelaisalueen ulkopuolella on tärkeä selvittää.

⁶ Laki Saamelaiskäräjistä 974/1995: 4§, 5§, 6§, 9§

⁷ Saamelaisten lukumäärä vuoden 2007 Saamelaiskäräjävaaleissa. Kts. Liite 1

Vuodesta 2003 vuoteen 2007 saamelaiseksi rekisteröityjen henkilöiden määrä on kohonnut 7 956 henkilöstä 9 425 henkilöön.⁸ Vuoden 2003 tilastoissa kotiseutualueella asui 3 669 saamelaista (46,1 prosenttia) ja vuonna 2007 kotiseutualueella asui 3 577 saamelaista (38,3 prosenttia kaikista). Saamelaisten määrä kotiseutualueella on pysynyt tällä tarkastelujaksolla suurin piirtein samana, mutta suhteellisesti koko Suomen saamelaisväestöstä sen määrä on laskenut prosentuaalisesti. Saamelaisten määrä sen sijaan on kasvanut koko Suomen alueella. Vuoden 2003 tilastojen⁹ mukaan kotiseutualueen ulkopuolella asui yhteensä 3 702 (46,5 prosenttia kaikista) saamelaista, kun taas vuoden 2007 saamelaiskäräjävaalien tilastojen mukaan kotiseutualueen ulkopuolella asui jo 5 129 saamelaista (54,9 prosenttia kaikista saamelaisista).

2.2 Saamelaiset pääkaupunkiseudulla

Viime vuosikymmenien aikana on Pohjoismaiden pääkaupunkeihin sekä myös muutamiin muihin kaupunkeihin muodostunut kasvava saamelainen väestö. Saamelaisten muutto kaupunkeihin liittyy laajempaan rakennemuutokseen ja Suomessa erityisesti 1960- ja 70-lukujen suuri muutto-liike maalta kaupunkeihin koski myös saamelaista väestönosaa.¹⁰

Saamelaisia oli vuonna 2007 Helsingin, Espoon, Vantaan, Kirkkonummen, Järvenpään, Keravan, Kauniaisen ja Tuusulan kunnissa yhteensä 926 henkeä.¹¹ Kaikki saamelaissyntyiset henkilöt eivät ole mukana virallisissa tilastoissa, sillä kaupungeissa asuu henkilöitä, jotka saamelaismääritelmän mukaan voisivat olla saamelaisia, mutta jotka eivät itse katso itseään saamelaisiksi.¹² Tämän lisäksi tilastot käsittävät vain ne henkilöt, jotka ovat muuttaneet kirjansa pääkaupunkiseudulle. Osa niin sanotuista ulkosaamelaisista muuttaa pääkaupunkiseudulle vain väliaikaisesti, kuten opintojen tai työn vuoksi, ja siksi pitävät kotikuntanaan edelleen jonkin saamelaisalueen kunnan. Muualta muuttaneiden saamelaisten lisäksi pääkaupunkiseudulla asuu myös toisen polven saamelaisia, jotka ovat syntyneet ja kasvaneet varsinaisen saamelaisalueen ulkopuolella.

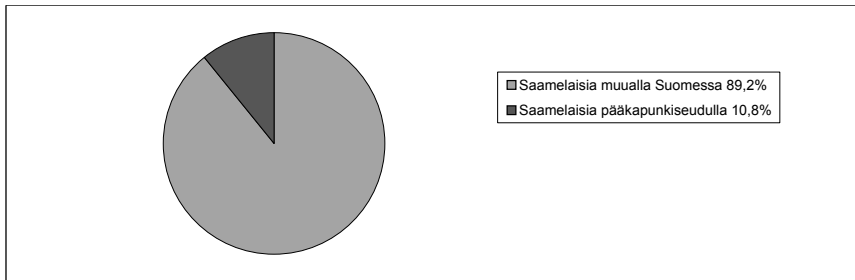
8 Saamelaiskäräjät 2003 ja 2007.

9 Saamelaiskäräjät 2003

10 Lindgren 2000

11 Saamelaiskäräjien tiedonanto sähköpostitse 26.6.2008.

12 Saamelaismääritelmään liittyy itseidentifikaatio eli henkilön on katsottava itsensä saamelaiseksi.

Lähde: Saamelaisten lukumäärä vuoden 2007 Saamelaiskäräjävaaleissa. Saamelaiskäräjät.

Pääkaupunkiseudun saamelaisten osuus koko maan saamelaisista on noin 10,8 prosenttia. Kuten koko maan alueella, niin myös pääkaupunkiseudulla saamelaisten määrä on ollut lisääntymään päin. Vuonna 2003 pääkaupunkiseudulla asui noin 500 saamelaista henkilöä, kun vuoteen 2007 mennessä määrä oli melkein kaksinkertaistunut.¹³ Saamelaisten muuttoliike suuntautuu sekä sisään että ulos pääkaupunkiseudulta, mutta jos kehitys jatkuu samansuuntaisesti, voi määrän tulevaisuudessa edelleen olettaa pääkaupunkiseudulla kasvavan. Lisäksi jo alueella asuvien saamelaisten, jotka tällä hetkellä eivät näy pääkaupunkiseudun tilastoissa, väliaikainen muutto voi muuttua pysyväaikaiseksi asumiseksi esimerkiksi perhe- tai työsuhteista johtuen.

3. SAAMEN KIELI ÄIDINKIELENÄ

3.1 Saamen kielen tilanne

Virallisten kielitilastojen mukaan vuoden 2007 lopulla Suomessa asui 1 777 äidinkieltään saamenkielistä henkilöä,¹⁴ joista 85 asui Uudenmaan maakunnassa. Nämä tiedot perustuvat siihen, minkä kielen henkilö ilmoittaa väestötietojärjestelmään omaksi äidinkielekseen tai lapsensa äidinkieleksi, sillä yksilö voi rekisteröidä ainoastaan yhden kielen äidinkielekseen. Saamen kieli on voitu ilmoittaa väestörekisteriin äidinkieleksi vuoden 1994 alusta lähtien.¹⁵ Väestötietojärjestelmästä ei ole kuitenkaan ollut mahdollista saada eriteltyä tietoa eri saamen kielen äidinkielekseen ilmoittaneiden määrästä.

¹³ Saamelaiskäräjien tilasto saamelaisten lukumäärästä 2003 ja 2007

¹⁴ Väestörekisterikeskus 2008

¹⁵ (Näkkäljärvi 2007:13)

Tilastot eivät kuitenkaan välttämättä vastaa saamenkielisten todellista lukumäärää.¹⁶ Ennen vuotta 1994 saamea äidinkielenään puhuvat on rekisteröity järjestelmään suomenkielisiksi äidinkieleltään. On otettava huomioon, että kaikki henkilöt eivät välttämättä tiedä mahdollisuudesta ilmoittaa väestörekisterijärjestelmään äidinkielekseen tai lapsensa äidinkieleksi saame. Aikaisemmin ollut saamen kielen heikko asema on lisäksi saattanut vaikuttaa siihen, että äidinkieleksi on ilmoitettu valtaväestön kieli. Näiden seikkojen vuoksi tilastorekisterikeskusta ei voida pitää luotettavana lähteenä saamenkielisten todellisen lukumäärän määrittämisessä.

Pohjoissaamen puhujia on eniten kaikista saamen kielen puhujista. Suomen saamenkielisestä väestöstäkin noin 70 prosenttia puhuu pohjoissaamea. Kielellä on enemmistökielen asema Suomessa ainoastaan Utsjoen kunnassa. Suuremman puhujamääränsä vuoksi pohjoissaamalla on parempi tilanne kuin inarin- ja koltansaamalla, mutta tilanne ei kuitenkaan ole pohjoissaamenkaan osalta optimaalinen, sillä kielen tilanne on Unescon luokitusten mukaan uhanalainen.

Suomen saamenkielisestä väestöstä inarinsaamea puhuu noin 15 prosenttia ja koltansaamea saman verran. Inarin- ja koltansaame ovat Euroopan neuvoston ministerikomitean arvion (2004) mukaan häviämiskaarassa. Inarinsaamen kieli on saamen kielistä ainoa, jota puhutaan ainoastaan Suomen alueella ja perinteisesti ainoastaan Inarin alueella. Inarinsaamen puhujista ei ole tarkkaa tietoa, mutta Suomen saamenkielistä inarinsaamea äidinkielenään puhuu noin 15 prosenttia. Inarinsaamen ortografia virallistettiin vuoden 1996 saamelaiskonferenssissa, minkä myötä kielen kirjakielen asema vahvistui. Koltansaamelaiset eroavat pohjois- ja inarinsaamelaisista niin kielellisesti kuin ortodoksisen uskonnon ja tapakulttuurin kautta. Koltansaamen tulevaisuus näyttää Suomessa puhuttavissa saamenkielistä kaikkein uhanalaisimmalta, koska alle kouluikäisiä koltansaamea äidinkielenään puhuvia lapsia ei juuri ole.

Koska inarin- ja koltan saamen tilanne on heikoin Suomessa puhuttavista saamenkielistä, on kieliä pyritty elvyttämään alle kouluikäisille tarkoitetuilla kielipesillä, joiden toimintaan saatiin malli Uuden-Seelannin maoreilta. Vuonna 1997 käynnistyivät Inarin kunnassa inarin- ja koltansaamen kielenelvytystoimet. Inarinsaamen kielipesätoiminta jatkuu edelleen. Koltansaamen kielipesätoiminta loppui vuonna 2001 varojen puutteeseen, mutta toiminta aloitettiin uudelleen vuoden 2008 kesällä. Vuonna 1997 inarinsaamen puhujia oli noin 300–400, joista suurin osa oli jo ylittänyt keski-ikä, kun taas alle kouluikäisiä kielen puhujia ei ollut yhtään. Kielipesätoiminnan alussa siihen

---

16 HE 46/2003:22–23

osallistuneista lapsista useimmat eivät osanneet sanaakaan inarinsaamea. Kie-
lipesätoiminnan avulla siihen osallistuneet lapset saatiin onnistuneesti kaksi-
kielistymään ja siten inarinsaame saatiin nuorimman sukupolven opetus- ja
käyttökieleksi. Näiden toimien seurauksena alkoi vuonna 2000 inarinsaame-
menkielinen opetus.¹⁷

Saamen kielen tilanne on ollut aina 1970-luvulle asti suomalaisessa yhteis-
kunnassa ja koulussa heikko, mikä on johtanut kielenvaihdoksiin. Tämän päi-
vän saamelaiset ovatkin aikaisemman assimilaatiopolitiikan linjojen perillisiä.
Suomalaisten ja saamelaisten vuorovaikutuksen painolastina ovat vanha eri-
arvoisuus ja syrjintä, joiden seurauksena saamelaisuutta on hävetty tai peitelty.
Näkyvin seuraus tästä on saamelaisten heterogeeninen kielitaito: osa henki-
löistä on kaksikielisiä (suomi-saame), osalla henkilöistä kielitaitoa on jonkin
verran ja osalla ei ole saamen kielen taitoa mutta saamelainen identiteetti on
säilynyt. Kaikissa saamen kielissä ongelmana on myös pätevien saamenkielen-
taitoisten opettajien, virkamiesten ja sosiaali- ja terveysalan osaajien puute.

Saamen kielen asema on turvattu kansallisten lakien lisäksi myös kansainväli-
sillä sopimuksilla.¹⁸ Kesällä 2002 saamen kieli on päätetty ottaa mukaan EU:n
komission vakavasti uhanalaisten kielten ohjelmaan. Saamen kielen lisäksi
näihin kieliin kuuluvat muun muassa friisi ja iiri. Tämän EBLUL (Europe-
an Bureau for Lesser Used Languages) -ohjelman kautta voi saada rahoitusta
uhanalaisten kielten toiminnalle.

3.1.1 Äidinkielen merkitys ja kaksikielisyys

Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin on yksilön oikeus, mutta samalla myös
yhteisön voimavara. Äidinkieli edustaa juuria ja jatkuvuutta sekä vahvistaa
ihmisen kulttuurista identiteettiä ja sidettä omaan kulttuuriinsa. Kieli on
saamelaisille myös yksi keskeisimmistä saamelaisen identiteetin ja omalei-
maisyyden perusteista. Äidinkielen hyvä hallitseminen on tie myös vieraiden
kielten parempaan omaksumiseen. Elävä kaksikielisyys vaatii kuitenkin toi-
mia pienten kielten aseman parantamiseksi. Toimijoina voivat kasvattajien ja
kulttuurin edustajien lisäksi olla hallinto-, varhaiskasvatus- ja opetustoimen
edustajat, jotka säädöksillä ja käytännön toimilla voivat mahdollistaa kielen
kehittymisen elinvoimaisemmaksi. Tutkimusten mukaan lapsen kielenvalin-
taan eniten vaikuttava taustatekijät ovat johdonmukainen kielenkäyttö, lap-
sen katkeamaton kontakti molempiin kieliin, kielten välinen tasapaino sekä
selkeästi yksikieliset kontekstit ja kielelliset mallit.¹⁹

---

17 Pasanen 2004

18 Kts. luku 4.1

19 Berglund 2008

Vastuu lapsen oman äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä on ensisijaisesti kasvattajilla,²⁰ jotka opettavat lapselle alusta asti oman kansansa kielen. Toimijoina voivat olla lisäksi kulttuurin omat edustajat. Esimerkiksi saamen kielten arvoa ovat erityisesti nuorten keskuudessa nostaneet saamenkielillä musiikkia tekevät menestyneet saamelaisnuoret, jotka ovat saaneet näkyvyyttä myös valtaväestön mediassa. Mahdollisuus kuulla omaa kieltään mediassa nostaa kielen arvostusta, ja saamenkieliset mediapalvelut ovat kasvattaneet kielen arvostusta. Kielen yhteiskunnallinen arvostus lisää kielen mahdollisuutta säilyä varsinkin nuoremman sukupolven edustajilla.

Kielen asemaa voidaan parantaa myös varhaiskasvatuksen- ja koulutoimien avulla. Toimet voivat merkittäväällä tavalla vaikuttaa saamelaisten tärkeimmän kansallisen perinnön ja identiteetin rakentajan, oman kielen, säilymiseen ja siirtymiseen seuraavalle sukupolvelle. Saamen opetus on tärkeää myös, jotta äidinkieltä menettäneet saamelaislapset oppisivat perintökieltänsä ja että muut kielestä kiinnostuneet voisivat sitä oppia.

Äidinkielen taitoja voidaan edistää kasvatuksen ja koulutoimien lisäksi myös muilla tavoin. Kielen osaamista edistävät muun muassa mahdollisuus käyttää kieltä myös perheen ulkopuolella. Vähemmistökielen kuuluminen ja näkyminen yhteiskunnallisissa toimissa paitsi nostaa kielen arvostusta vähemmistön omassa keskuudessa, myös lisää valtaväestön tietoisuutta vähemmistöryhmän olemassaolosta ympäröivässä yhteiskunnassa.

3.2 Saamen kieli äidinkielenä pääkaupunkiseudulla

Tähän selvitykseen ei ollut saatavilla tietoja saamenkielisten tarkasta lukumäärästä pääkaupunkiseudulla. Tiedossa kuitenkin on, että kaikki pääkaupunkiseudulla asuvat saamelaiset eivät puhu äidinkieltään saamea.

Tutkimusten mukaan saamelaisten yksilöllinen identiteettistrategia on hyvin vaihtelevaa kaupunkiin muuttaneiden saamelaisnytyneiden henkilöiden keskuudessa.²¹ Toiset pyrkivät aktiivisesti säilyttämään saamelaisuuden ja saamen kielen, mutta kaikki eivät. Kaupunki mahdollistaa tietyn anonymiteetin ja etnisyydestä irtautumisen, joiden turvin henkilön on helppo luopua saamelaisuudestaan. Kaupunkiin muuttaneiden saamelaisnytyisten henkilöiden lisäksi pääkaupunkiseudulla asuu myös toisen polven saamelaisia, jotka ovat asuneet koko elämänsä ajan kaupungissa.

---

20 Esim. Varhaiskasvatussuunnitelma; 6.1 s.39

21 Lindgren 2000

Haastattelujen mukaan saamen kielen säilyttäminen onnistuu myös kaupunkiympäristössä, jos on hyvin motivoitunut ja pyrkii aktiivisesti käyttämään kieltä. Kieli kuitenkin unohtuu, jos sitä ei käytetä. Joissakin haastatteluissa kävikin ilmi, että muutettuaan pois saamenkielisestä ympäristöstä kaupunkiympäristöön, jossa kieltä ei käytä niin aktiivisesti, haastateltavat huomasivat, että joitakin saamen kielen sanoja täytyi hetken kaivaa muistista.

Haastattelujen mukaan aktiivisesti kieltään säilyttämään pyrkivät henkilöt seuraavat aktiivisesti saamenkielistä mediaa, lukevat saamenkielistä kirjallisuutta, pyrkivät myös pääkaupunkiseudulla hakeutumaan tilanteisiin, joissa voi puhua saamea kuten esimerkiksi pääkaupunkiseudulla toimivan saamelaisjärjestön toimiin tai pitävät tiiviisti yhteyttä pohjoisessa asuviin sukulaisiinsa ja ystäviinsä. Vanhemmat ovat pyrkineet lisäksi tukemaan lapsen kieltä saamenkielisten lastenkirjojen sekä nauhoitettujen saamenkielisten lastenohjelmien avulla.

Haastatteluissa tuli lisäksi ilmi, että kaikki saamelaisalueelta kotoisin olevat henkilöt eivät suunnittele tulevaisuudessa muuttoa takaisin. Erityisesti monet perheelliset henkilöt katsovat jo löytäneensä paikan, jossa vanheta. Haastatelluista kuitenkin erityisesti nuoret toivovat voivansa muuttaa tulevaisuudessa saamelaisalueelle.

4. SAAMEN KIELI KANSAINVÄLISISSÄ SOPIMUKSISSA JA KANSALLISISSA LAEISSA

Perustuslaki ja yhdenvertaisuuslaki kieltävät syrjinnän muun muassa kielen perusteella. Nämä oikeudet koskevat kaikkia etnisiä vähemmistöjä, niin Suomen perinteisiä vähemmistöjä kuin maahanmuuttajiaakin. Saamelaisien oikeudet alkuperäiskansana ja saamen kieli on mainittu useissa laeissa. Tämän selvityksen piiriin kuuluvat lait liittyvät saamenkielisten oikeuteen käyttää omaa kieltänsä ja kuulla omaa kieltänsä viranomaisissa, opetustoimessa, varhaiskasvatustoimessa sekä muissa sosiaali- ja terveyspalveluissa. Lisäksi laki velvoittaa huomioimaan myös saamelaiset kansanryhmän eräitä kulttuuripalveluita tarjottaessa. Esimerkkejä muista laeista, joissa mainitaan saamelaisten oikeudet, on liitteessä kaksi.

4.1 Saamen kieli ja kulttuuri kansainvälisissä sopimuksissa

YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus, niin sanottu **Kp-sopimus** vuodelta 1996, sisältää mm. vähemmistöoikeuden kannalta merkittävän velvoitteen siitä, ettei etnisiin, uskonnollisiin ja kielellisiin vähemmistöihin kuuluvilta henkilöiltä saa kieltää heidän oikeuttaan omaan kulttuuriinsa, oman kielen käyttämiseen tai uskontoon.

YK:n kansainvälisen työjärjestön **ILO:n alkuperäiskansoja koskeva sopimus numero 169**²² velvoittaa sopimuksen ratifioineita valtioita tunnustamaan alkuperäiskansojen oikeudet kulttuuriinsa ja maihinsa alkuperäiskansojen asuttamilla alueilla. Sopimus sisältää keskustelussa eniten olleiden maa-oikeusartiklojen lisäksi veloitteita monilta muiltakin aloilta, esimerkiksi lapsen oikeudesta kieleen ja koulutukseen sekä terveydenhoidosta. Suomi ei ole vielä ratifioinut sopimusta, mutta on ilmoittanut aikomuksensa ratifioida sen.

YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistus hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa vuonna 2007.²³ Julistus sisältää 46 artiklaa, joissa asetetaan vähimmäisvaatimukset alkuperäiskansojen selviytymisen, arvokkuuden, hyvinvoinnin ja oikeuksien turvaamiseksi. Julistuksen mukaan alkuperäiskansoilla on oikeus säilyttää ja vahvistaa omia poliittisia, oikeudellisia, taloudellisia ja kulttuurisia instituutioitaan sekä oikeus päättää omasta kehityksestään ja luonnonvaroistaan. Lisäksi alkuperäiskansoilla on oikeus itsemääräämisoikeuteen ja oikeus osallistua kaikkea ryhmää koskevaan päätöksentekoon.

Suomen ja EU:n välisen liittymissopimuksen pöytäkirjassa n:o 3²⁴ osapuolet tunnustavat Suomella kansallisen ja kansainvälisen oikeuden nojalla olevat veloitteet ja sitoumukset saamelaisiin nähden ja ottavat huomioon erityisesti sen, että Suomi on sitoutunut saamelaisten elinkeinojen, kielen, kulttuurin ja elämäntavan säilyttämiseen ja kehittämiseen. Liittymissopimuksessa saamelaiset nimetään myös alkuperäiskansaksi.

Kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa viime vuosikymmenellä vähemmistökielten asema on noussut merkittävämmiin esille. Euroopan neuvostossa on valmisteltu kaksi vähemmistökielten kannalta merkittävää sopimusasiakirjaa. Vuonna 1995 **Euroopan neuvosto** hyväksyi **kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen**, joka

---

22 C169 Indigenous and tribal peoples convention, ILO 1989

23 13.9.2007

24 SopS 103/1994

tuli voimaan Suomessa 1. helmikuuta 1998.²⁵ Tämän lisäksi hyväksyttiin vuonna 1992 **Euroopan neuvoston alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja**, joka tuli voimaan Suomessa 1. maaliskuuta. 1998.²⁶ Peruskirjan tarkoitus on suojella ja edistää alueellisia ja vähemmistökieliä ja kannustaa erityistoimiin näiden kielten suojelemiseksi ja edistämiseksi.

Puiteyleissopimuksen noudattamista valvoo Euroopan neuvoston ministerikomitea sopimusvaltioiden määrääjain antamien raporttien kautta. Ministerikomiteaa avustaa neuvoa-antava komitea, joka on vuonna 2000 antanut Suomen hallitukselle päätelmät ja suositukset sopimuksen täytäntöönpanosta Suomen vuonna 1999 antaman ensimmäisen määräaikaisraportin tietojen ja muualta hankittujen tietojen perusteella. Neuvoa-antava komitea suositti mm., että saamenkielistä joukkotiedotusta tulisi kehittää. Neuvoa-antava komitea teki lisäksi yleisen havainnon siitä, ettei Suomen kouluissa annettavaan opetukseen sisälly riittävästi tietoa vähemmistöistä ja heidän kulttuuristaan. Toisen kerran päätelmät ja suositukset puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta annettiin vuonna 2007. Viranomaisia kehoitetaan muun muassa puuttumaan niihin puutteisiin, joita esiintyy täytäntöönpanossa saamen kielilain osalta ja rohkaisemaan vähemmistökielisen median kehitystä. Lisäksi viranomaisia kehoitetaan laajentamaan opetuksen saatavuutta saamenkielillä myös saamelaisalueen ulkopuolella sekä parantamaan edelleen vähemmistöasioita koskevia osallistumis- ja neuvottelujärjestelmiä.

Myös **vähemmistökieliperuskirjan** täytäntöönpanon valvonta kuuluu Euroopan neuvoston ministerikomitealle, jota avustaa asiantuntijakomitea. Ministerikomitea antoi vuonna 2007 Suomen kolmannen raportin ja komitean hankkimien muiden tietojen perusteella alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan täytäntöönpanoa koskevat suosituksensa.²⁷ Komitea suosittelee Suomen vahvistavan edelleen saamenkielistä koulutusta, erityisesti kehittämällä järjestelmällisen politiikan ja pitkän aikavälin rahoitussuunnitelmaa ja ryhtyvän pikaisesti toimiin suojellakseen ja edistääkseen inarin- ja koltansaamea, jotka ovat edelleen erityisen uhanalaisia kieliä, varsinkin järjestämällä pysyviä kielipesiä näillä kielillä. Komitea suosittelee lisäksi Suomen kehittävän saamen kielen käyttöä joukkoviestimissä, erityisesti televisiossa ja sanomalehdittä, tarvittaessa yhteistyössä muiden Pohjoismaiden kanssa sekä toteut-

---

25 (SopS 1/1998 ja 2/1998). Kts. liite 3

26 (SopS 23/1998). Kts. liite 3

27 Suositus CM/RecChL(2007)7. Hyväksytty 21.11.1997.

tavan lisätoimia varmistaakseen saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen saatavuuden.

Pohjoismaisen saamelaisopimuksen eli saamelaisia koskevan kansainvälisöikeudellisen valtioiden välisen sopimuksen ehdotus luovutettiin vuoden 2005 lokakuussa Suomen, Norjan ja Ruotsin saamelaisasioiden ministereille sekä saamelaiskäräjien puheenjohtajille. Sopimusteksti käsittää yhteensä 51 artiklaa, joiden tarkoituksena on vahvistaa ja lujittaa saamelaisten oikeuksia alkuperäiskansana siten, että he voivat säilyttää ja kehittää kieltään, kulttuuriaan, elinkeinojaan ja yhteiskuntaelämäänsä niin, että valtionrajat mahdollisimman vähän häiritsevät tätä. Sopimus sisältää säännöksen kielellisistä oikeuksista (23 artikla), säännöksen valtioiden vastuusta saamen kielestä (24 artikla), saamelaisista tiedotusvälineistä (25 artikla), saamelaisesta koulutuksesta (26 artikla), saamelaisia koskevasta opetuksesta ja koulutuksesta (28 artikla), sosiaali- ja terveystoimesta (29 artikla) sekä saamelaisista lapsista ja nuorista (30 artikla).

4.2 Saamelaisten kulttuuri ja kieli perustuslaissa

Perustuslain saamen kieltä koskevat säännökset ovat saamen kieltä koskevan lainsäädännön perustana. Saamelaisten asema alkuperäiskansana, jolla on oma kieli ja kulttuuri, on turvattu Suomen perustuslaissa. Suomen perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Pykälässä on lisäksi mainittu, että saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisissa säädetään lailla. Perustuslain 121 §:n 4 momentin mukaisesti saamelaisilla on saamelaisten kotiseutualueella kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto sen mukaan kuin lailla säädetään. Saamelaisten kulttuuri-itsehallintoa toteuttaa saamelaiskäräjät.²⁸

4.3 Saamelaisten kulttuuri ja kieli hallitusohjelmassa

Vanhasen I hallituksen ohjelmaan (2003–2007) on kirjattu, että saamelaisten kielelliset oikeudet on turvattava.²⁹ Myös Vanhasen II hallituksen ohjelma (2007–2011) toteaa samansuuntaisesti. Sen mukaisesti turvataan saamelaisten oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan perustuslaissa säädetyn kulttuuri-itsehallinnon pohjalta. Lisäksi palvelurakenteiden uudistamisen yhteydessä turvataan palvelujen saatavuus myös saamen kielellä. Näiden lisäksi hallitusohjelman mukaisesti pyritään turvaamaan sosiaali- ja terveyspalveluja myös saamen kielellä.³⁰

28 Saamelaiskäräjälaki

29 s. 47

30 s. 52

4.4 Yhdenvertaisuus

Yhdenvertaisuus-käsitteen ydinajatus kuvaa YK:n ihmisoikeusjulistus, jonka mukaan: ”*kaikki ihmiset syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan*”. Yhdenvertaisuus ja syrjintäkielto sisältyvät itsenäisinä perusoikeuksina myös kansainvälisiin sopimuksiin.³¹ Lisäksi Suomen perustuslaki sisältää syrjinnän kiellon. Sen 6 §:n 2 momentin mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Tämän lisäksi monet erityislait sisältävät syrjintäkieltoja.³²

Yhdenvertaisuuslaki (21/2004) astui voimaan 1. helmikuuta 2004.³³ Sen tavoitteena on edistää ja turvata yhdenvertaisuuden toteutumista sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeussuojaa. Lakia sovelletaan 2 §:n mukaisesti etnisen alkuperään perusteella tapahtuvaan syrjintään, kun kysymys on sosiaali- ja terveyspalveluista, sosiaaliturvaetuksista tai muista sosiaalisiin perusteisiin myönnettävistä tuista, alennuksista tai etuuksista, asevelvollisuuden, naisten vapaaehtoisen asepalveluksen tai siviilipalveluksen suorittamisesta sekä asumisen taikka yleisölle tarjottavien tai yleisön saatavilla olevien irtaimen tai kiinteän omaisuuden taikka palvelujen tarjonnasta tai saatavuudesta muissa kuin yksityisten henkilöiden välisissä suhteissa. Sen sijaan lakia ei sovelleta sen 3 §:n 1 momentin mukaan koulutuksen tavoitteisiin, sisältöön eikä koulutusjärjestelmään.

Yhdenvertaisuuslain 4 § velvoittaa viranomaisia kaikessa toiminnassa edistämään yhdenvertaisuutta tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti sekä vakiinnuttamaan sellaiset hallinto- ja toimintatavat, joilla varmistetaan yhdenvertaisuuden edistäminen asioiden valmistelussa ja päätöksenteossa. Lisäksi viranomaisten tulee erityisesti muuttaa niitä olosuhteita, jotka estävät yhdenvertaisuuden toteutumista. Laki velvoittaa viranomaisia laatimaan suunnitelman yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

31 Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 18–19/1990) sekä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen sopimus (SopS 7-8/1976). Myös taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 6/1976) pitää yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja syrjintäkieltoa merkittävänä tavoitteena.

32 Mm. hallintolaki (434/2003, 6§), sosiaalihuollosta ja asiakkaan asemasta ja oikeuksista annettu laki (812/2000, 4§), potilaan asemasta ja oikeuksista annettu laki (785/1992, 3§) sekä perusopetuslaki (628/1998). Syrjintä on kriminalisoitu rikoslain 11:9:ssä ja 47:3:ssä.

33 Lailla pantiin täytäntöön rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta annettu Euroopan unionin neuvoston direktiivi 2000/43/EY (syrjintädirektiivi) ja yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista annettu Euroopan unionin neuvoston direktiivi 2000/78/EY (työsyrjintädirektiivi)

4.4.1 Syrjintä

Yhdenvertaisuuslain mukaan syrjinnällä tarkoitetaan välitöntä syrjintää, välillistä syrjintää, häirintää sekä ohjetta tai käskyä syrjiä.³⁴ Sen lisäksi syrjinnän kieltö sisältyy useisiin lakeihin, ja eri lakeihin sisältyvät syrjintäkiellot poikkeavat jossain määrin toisistaan.³⁵

Välittömällä syrjinnällä tarkoitetaan sitä, että jotakuta kohdellaan epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta kohdellaan, on kohdeltu tai kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa. Epäsuotuisa kohtelu aiheuttaa henkilölle haittaa, esimerkiksi kaventuneina valinnanmahdollisuuksina verrattuna jonkun toisen henkilön tai yleensä ihmisten kohteluun vastaavassa tilanteessa.³⁶ Välittömän syrjinnän määritelmän täyttymiseksi riittää se, että jotakuta on kohdeltu epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta vertailukelpoisessa tilanteessa. Tahallisuutta ei näin ollen edellytetä syrjintämääritelmän täyttymiseksi.

Välillisellä syrjinnällä tarkoitetaan sitä, että näennäisesti puolueeton säännös, peruste tai käytäntö saattaa jonkun erityisen epäedulliseen asemaan muihin vertailun kohteena oleviin nähden, paitsi jos säännöksellä, perusteella tai käytännöllä on hyväksyttävä tavoite ja tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ovat asianmukaisia ja tarpeellisia. Välillisessä syrjinnästä on kysymys toimenpiteistä, jotka välillisesti johtavat syrjivään lopputulokseen ja loukkaavat ihmisten tosiasiallista yhdenvertaisuutta.³⁷ Syrjintäsäännös koskee myös pelkkää erilliskohtelua eli segregaatiota, mikä tarkoittaa yhtäläisten palveluiden tarjoamista erikseen eri väestöryhmille.

Häirinnällä tarkoitetaan henkilön tai ihmisryhmän arvon ja koskemattomuuden tarkoituksellista tai tosiasiallista loukkaamista siten, että luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai hyökkäävä ilmapiiri. Häirinnän tulee olla suhteellisen vakavaa menettelyä, joko tarkoituksellista tai sellaista, joka tosiasiallisesti aiheuttaa häiritseviä seurauksia.

Lisäksi syrjintää on myös ohje tai käsky syrjiä. Tämä koskee erityisesti esimiesasemassa olevia henkilöitä. Joissakin tilanteissa jollakin syrjintäperusteella voi täyttää syrjinnän tunnusmerkit, vaikka tosiasiallisesti kukaan henkilöstöstä ei olisikaan noudattanut toiminnassa annettua ohjetta.

Syrjintä voi perustua aktiiviseen toimintaan, mutta se voi perustua myös toimimatta jättämiseen perustuvaan eri asemaan asettamiseen.³⁸

---

34 Yhdenvertaisuuslaki 6 §

35 Mm. laki potilaan asemasta ja oikeuksista

36 HE 44 -2003, vp, s.56

37 Yhdenvertaisuuslain toimivuus s.27

38 HE 44 -2003, vp, s.56

5. SAAMEN KIELEN KÄYTTÖ VIRANOMAISISSA

5.1 Säädökset

Ensimmäinen saamen kielilaki, saamen kielen käyttämisestä viranomaisista annettu laki,³⁹ tuli Suomessa voimaan vuoden 1992 alusta lähtien ja se velvoitti valtion viranomaisia käyttämään saamen kieltä saamelaisten kanssa asioidessaan. Laki nosti saamen kielen virallista asemaa, mutta se ei vaatinut virkamiehiltä saamen kielen taitoa edes saamelaisten kotiseutualueella, vaan lakia käytännössä toteutettiin tulkkausperiaatteella. Oman äidinkielen käyttämistä viranomaisissa asioidessaan ei kuitenkaan koettu luontevaksi ja saamen kieltä onkin käytetty vain kun sekä virkamies että asiakas ovat kumpikin osanneet puhua saamen kieltä.⁴⁰ Saamen kielilakia uudistettiin vuonna 2003 samanaikaisesti yleisen kielilain kanssa. Uusi saamen kielilaki⁴¹ tuli voimaan vuoden 2004 alussa ja sen tarkoituksena on osaltaan turvata perustuslaissa säädetty saamelaisten oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten kielelliset oikeudet on haluttu turvata erityisesti saamelaisten kotiseutualueella.

Saamen kielilaki koskee kaikkia Suomessa puhuttavia saamen kieliä: pohjois-, inarin- ja koltansaamea. Sen tavoitteena on taata saamelaisten oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja hyvään hallintoon sekä taata saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutuminen. Lakia sovelletaan niihin valtion viranomaisiin ja paliskuntiin, joiden virka- tai toimialueeseen kuuluu saamelaisten kotiseutualue joko kokonaan tai osittain. Lisäksi lain soveltamispiiriin kuuluvat Lapin lääninhallitus, valtioneuvoston oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies, kuluttaja-asiamies ja kuluttajavalituslautakunta, tasa-arvovaltuutettu ja tasa-arvolautakunta, tietosuojavaltuutettu ja tietosuojalautakunta, vähemmistövaltuutettu sekä kansaneläkelaitos ja maatalousyrittäjien laitos. Saamelaisten kotiseutualueella sijaitsevissa valtion viranomaisissa ja kunnallisissa viranomaisissa asioidessaan saamenkielisellä henkilöllä on oikeus valintansa mukaan käyttää suomen tai saamen kieltä. Lain tavoitteena on muun muassa, että saamelaisten kielelliset oikeudet toteutetaan ilman, että niihin tarvitsee erikseen vedota.⁴² Lisäksi viranomainen ei saa rajoittaa tai kieltäytyä toteuttamasta saamenkielilais-sa säänneltyjä kielellisiä oikeuksia sillä perusteella, että saamelainen osaa

---

39 516/1991

40 Asia tuli ilmi vuonna 1998 järjestetyissä saamelaisten kuulemistilaisuuksissa, mitkä liittyivät uuden saamen kielilain valmisteluun. Lisää: Näkkäljärvi 2007.

41 Saamen kielilaki: 1086/2003

42 1 luku 1 § 3 momentti

myös muuta kieltä, kuten suomea tai ruotsia.⁴³ Saamen kielilaisia todetaan, että oikeudesta käyttää ruotsin kieltä säädetään kielilaisissa (423/2003).⁴⁴

Myös muussa lainsäädännössä kuin kielilaisissa on viittauksia saamen kielien käyttämisestä viranomaisissa annettuun lakiin taikka kielilainsäädäntöön yleensä. Tällaisia viittauksia on muun muassa sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa annetun lain (13/2003) 3 §:n 1 momentissa, Suomen säädöskokoelmasta annetun lain (188/2000) 11 §:ssä, ministeriöiden ja valtion muiden viranomaisten määräyskokoelmista annetun lain (189/2000) 5 §:ssä, Suomen Punaisesta Rististä annetun tasavallan presidentin asetuksen (239/2000) 2 §:ssä, potilasvahinkolain (585/1986) 11 b §:n 4 momentissa, raittiustyölain (828/1982) 10 §:n 2 momentissa, toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain (693/1976) 27 §:n 2 momentissa, rakennerahasto-ohjelmien kansallisesta hallinnoinnista annetun lain (1353/1999) 21 a §:n 4 momentissa, postipalvelulain (313/2001) 15 §:n 3 momentissa, oikeudenkäymiskaaren 4 luvun 1 §:n 2 momentissa, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 6 a luvun 1 §:n 2 momentissa ja esitutkintalain (449/1987) 37 §:n 2 momentissa.

Uuden hallintolain (434/2003) 26 §:n 4 momentissa viitataan tulkitsemista ja kääntämistä saamen kielelle koskevaan erityissääntelyyn. Esitutkintalain (449/1987) 37 §:ssä edellytetään tulkin hankkimista kuulusteltavalle, jos asianomainen henkilö tai kuulusteltava ei osaa viranomaisessa kielilain mukaan käytettävää kieltä. Hallintolainkäyttölain (586/1996) 77 §:n mukaan taas viranomaisen on tällaisissa tapauksissa huolehdittava tulkitsemisesta ja kääntämisestä, jos tällainen velvoite on ollut voimassa asian aikaisemmassa käsittelyvaiheessa ja aina, kun se käsittelee viranomaisaloitteisesti vireille tulleita asioita ensi asteena tai kun se kuulee henkilöä suullisesti.

Kuntien valtionosuuslain (1147/1996) 12 §:n mukaisesti kaksikieliset kunnat ja saamelaisten kotiseutualueen kunnat saavat kielillisinä markkamäärän, joka on 10 prosenttia yleisen valtionosuuden perusosasta. Saamenkieliseen väestöryhmään kuuluvilla henkilöillä ei kuitenkaan ole erityistä hallinnollista asemaa päätettäessä näiden saamenkielisten palvelujen järjestämisestä kunnissa.

5.2 Saamen kielilain toteutuminen

Saamen kielilain toteutumisesta vuosina 2004–2006 saamelaisten kotiseutualueella ja keskeisissä saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolisissa viran-

---

43 2 luku 4 § 2 momentti

44 3 luku 12 § 1 momentti

omaisissa, joita kyseinen laki koskee, on julkaistu selvitys vuonna 2007.⁴⁵ Selvitys toteutettiin lomakekyselynä, jossa 169 taholta kysyttiin tietoja muun muassa saamenkielisten palvelujen laajuudesta, saamen kielen taidosta ja käytöstä sekä saamen kielen edellytyksistä työtehtävissä.

Selvityksen tuloksista ilmeni muun muassa, että saamen kielilaki ei ole kasvattanut merkittävästi viranomaisten saamen kielen taitoa. Lisäksi monissa kuntien ja valtion viranomaisissa on epäselvää, mitä saamen kielilain velvoitteet konkreettisesti tarkoittavat, eikä joissakin viranomaisissa ole täsmällistä tietoa eri saamen kielten eroista ja niiden alueellisesta jakaantumisesta. Selvityksen mukaan tiedotusta saamen kielilaista ja saamelaisten kielellisistä oikeuksista on lisättävä.

Näkkäljärven selvitykseen saaduissa vastauksissa ei aina tuoda esiin kysyntää saamenkielisille palveluille. Selvityksessä kuitenkin todetaan, että kysyntä vaatii aina myös tarjonnan, eivätkä viranomaiset tiedota saamenkielisistä palveluista kattavasti. Selvityksessä todetaan siis, että vaikka saamenkielisiä palveluja ei ole viranomaisissa laajasti vaadittu, ei se tarkoita etteikö saamenkielisille palveluille olisi tarvetta. Viranomaisten heikossa tiedottamisessa tarjottavista saamenkielistä palveluista vastuu kielilain noudattamisesta siirretään asiakkaille. Selvityksessä ehdotetaan saamen kielilain noudattamista parantaviksi toimiksi toimintojen kartoittamisen, toimintavastuiden selkiyttämisen sekä aktiivisen ja osallistavan tiedottamisen. Lisäksi esitetään, että viranomaisten olisi luontevaa yhdistää saamen kielilain toteutumisen seuranta ja palvelujen kartoitus yhdenvertaisuussuunnitelman laadintaan. Viranomaistoimien lisäksi selvitys peräänkuuluttaa saamelaisten vastuuta oman kielensä käyttämisessä. Jos saamen kieltä ei käytetä virallisessa asioinnissa lainkaan, on vaarana, että saamen kieli jää ainoastaan kotikieleksi.

Selvityksen yhteydessä pyydettiin saamelaistahoja ja -yhdistyksiä listamaan tärkeimmät kuntien ja valtion palveluita, joissa saamenkieliset palvelut on ensisijaisesti turvattava. Mainituista tahoista erittäin tärkeiksi saamenkieliseksi palveluiksi koetaan päivähoito ja perusopetus sekä terveyspalveluista vanhustenhoitoa ja muut terveyspalvelut. Lisäksi saamelaisyhdistykset pitivät valtion tärkeimpinä saamenkielisinä palveluina saamelaisradiota ja saamen tv-uutisia. Muita tärkeiksi saamenkieliseksi palveluiksi koettuja ovat hätäkeskus, tuomioistuimet, työvoimatoimistot ja kansaneläkelaitos (Kela).

---

45 Näkkäljärvi 2007

5.3 Saamen kielen käyttö viranomaisissa pääkaupunkiseudulla

Helsingissä sijaitsee joitakin valtakunnallisia viranomaisia, jotka kuuluvat saamen kielilain piiriin. Sen sijaan kunnallisissa viranomaisissa saamen kieltä ei voi lain mukaan käyttää.

Saamenkielisten haastateltujen mukaan yksikään ei ollut käyttänyt saamen kieltä tai tulkkia asioidessaan viranomaisissa pääkaupunkiseudulla. Kukaan ei ollut myöskään pyytänyt asiakirjoja saameksi. Haastateltavien mukaan tulkin käyttäminen olisi ollut työlästä. Haastateltavat kokivat, että he pärjäävät hyvin suomen kielelläkin asioidessaan viranomaisissa. Kuitenkin, jos saamenkielisiä palveluita olisi tarjolla, käyttäisivät he myös niitä.

Haastateltavien mukaan saamenkieliset lomakkeet olisivat kuitenkin toivottavia suomen- ja ruotsinkielisten lomakkeiden rinnalla. Jos virastoissa olisi saamenkielisiä lomakkeita, käyttäisivät haastateltavat niitä. Heidän mukaansa saamenkieliset lomakkeet toisivat lisäksi saamen kielen näkyvämmäksi suomalaisessa yhteiskunnassa.

5.4 Lopuksi

Saamelaisten kielelliset oikeudet on haluttu turvata erityisesti saamelaisten kotiseutualueella. Kuitenkin myös saamelaisalueen ulkopuolella asuvilla etnisillä vähemmistöillä on yhtäläinen perustuslaillinen oikeus omaan kieleensä ja kulttuuriinsa. Viranomaistoiminnassa olisikin huomioitava saamelaisväestön nykyinen tilanne, jossa määrällinen painottuminen on saamelaisalueen ulkopuolisen Suomen alueella.

Kuten ensimmäisessä saamen kielilaissa, niin ei uudistetussakaan laissa vaadita virkamiehiltä saamen kielen taitoa. Sitä ei edellytetä myöskään niiltä virkamiehiltä, jotka kuuluvat saamen kielilain piiriin. Viranomaiset kykenevät yleensä antamaan saamenkielistä palvelua vain turvautumalla tulkkaukseen ja kääntämiseen. Tulkin saamisen vaikeus, tulkkaustilanteen kankeus ja muut tulkkauksesta johtuvat ongelmat johtavat siihen, että saamelaiset eivät mieluusti käytä saamen kieltä sellaisissa viranomaisissa, joissa virkamiehet eivät osaa puhua saamen kieltä. Kuitenkin jos saamenkielisiä palveluita olisi, käytettäisiin niitä. Saamenkielisiä palveluita tarjoavien viranomaisten tulee aktiivisesti ja oma-aloitteisesti tiedottaa näistä palveluista. Viranomaistoimintaa ei ole ainoastaan asiakaspalvelu, vaan hyvään hallintoon kuuluu myös tiedotustoiminta. On lisäksi muistettava, että saamen kielilain 24 §:ssä korostetaan viranomaisten velvollisuutta toteuttaa kielellisiä oikeuksia. Säännöksen mukaan viranomaisen tulee toiminnas-

saan oma-aloitteisesti huolehtia siitä, että tämän lain turvaamat kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä. Viranomaisen tulee osoittaa yleisölle palvelevansa myös saameksi. Lisäksi säännöksen toisessa momentissa todetaan, että viranomainen voi antaa parempaakin kielellistä palvelua kuin saamen kielilaissa edellytetään. Myös pääkaupunkiseudulla toimivat viranomaiset voivat toteuttaa parempaa hallintoa kuin mitä laissa on määrittänyt. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla toimivien kuntien kotisivut olisi hyvä kääntää saameksi, ainakin niiltä osin, jotka koskevat saamenkielisiä palveluita, kuten päivähoitoa.

Myös apulaisoikeusasiamies Lindstedt on todennut pitävänsä saamenkielisten palvelujen tarjoamisen edistämistä ja turvaamista tärkeänä. Apulaisoikeusasiamies on esimerkiksi kiinnittänyt oikeusministeriön huomiota saamenkielisten rangaistusmääräyslomakkeiden puuttumiseen. Lisäksi Lapin lääninhallituksen poliisiosasto on todennut apulaisoikeusasiamiehelle 24.8.2006 antamassaan selvityksessä, että lomakkeiden mahdollinen kääntäminen saameksi tulisi tehdä valtakunnallisesti.⁴⁶ Valtakunnallisesti käytössä olevat lomakkeet tulisi kääntää saamen kielelle ja niiden tulisi olla tarjolla asioidessa viranomaisessa.

Toimenpide-ehdotukset 1

- Kuntien saamenkielisen tiedotustoiminnan aloittaminen ja edistäminen
- Valtakunnalliset lomakkeet olisi syytä kääntää saamen kielelle

---

46 20.12.2007 dnro 3906/2/07

6. SAAMENKIELINEN JA SAAMEN KIELEN OPETUS

VALTAKUNNALLINEN OHJAUS:

- Opetusta koskevat lait ja asetukset määrittävät opetuksen toteuttamista.
- Opetuksen valtakunnalliset linjaukset sisältävät yhteiskunnan järjestämisen ja valvoman opetuksen keskeiset periaatteet ja kehittämisen painopisteet.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet ohjaavat valtakunnallisesti opetuksen sisältöä, laatua ja kuntien opetussuunnitelmien laatimista.

KUNNALLINEN OHJAUS:

- Kuntakohtaiset opetussuunnitelmat
- Oppilaitosten opetussuunnitelmat

6.1 Saamelaisopetuksen valtakunnallinen ohjaus

Saamen kieltä voidaan nykyisin käyttää perusopetuksessa opetuskielenä ja opettaa äidinkielen ja vieraan kielen oppiaineina. Perusopetuslain⁴⁷ mukaan koulun opetuskielenä ja muualla kuin koulussa järjestettävässä opetuksessa käytettävänä kielenä voi olla myös saamen kieli. Saamelaisen kotiseutualueella asuvien saamen kieltä osaavien oppilaiden opetus tulee antaa pääosin saamen kielellä. Tämä pykälä on ainoa säännös, joka turvaa selkeästi saamelaisoppilaan oikeutta omaan kieleensä. Säännös ei kuitenkaan koske niitä saamelaisoppilaita, jotka eivät asu säännöksen edellyttämällä kotiseutualueella. Äidinkielenä voidaan perusopetuslain 12 §:n mukaisesti opettaa oppilaan opetuskielen mukaisesti suomen, ruotsin tai saamen kieltä. Saamen kieli ei kuitenkaan ole samassa asemassa kuin kansalliskielet suomi ja ruotsi, jotka ovat koulun virallisia opetuskieliä. Lisäksi saamen kieltä voidaan opettaa vieraana kielenä vapaaehtoisena (1.-6. lk.) ja valinnaisena (7.-9. lk.) oppiaineena, joka useimmiten tarkoittaa noin kahta viikkotuntia. Lain 15 §:n mukaan opetussuunnitelma hyväksytään erikseen suomenkielistä, ruotsinkielistä ja saamenkielistä opetusta varten.

Lukiolain⁴⁸ mukaan lukiokoulutuksessa opetuskielenä on joko suomi tai ruotsi. Opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Jos koulutuksen järjestäjä antaa opetusta useammalla kuin yhdellä edellä mai-

---

47 (628/1998) 10 §:n 1 momentti

48 (629/1998) 6 §:n 1 momentti

nituisista kielistä, saa opiskelija 6 §:n 2 momentin mukaan valita opetuskielen niiden kielten joukosta, joilla hän pystyy opiskelemaan. Lukiolain 8 §:n 1 momentin mukaan äidinkieltä opetetaan lukiossa opiskelijan opetuskielen mukaisesti suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Lukiolain 11 §:n mukaan opetussuunnitelma hyväksytään erikseen suomenkielistä, ruotsinkielistä ja saamenkielistä sekä tarvittaessa muulla kielellä annettavaa opetusta varten.

Ylioppilastutkintoasetuksen⁴⁹ mukaan ylioppilaskirjoitusten äidinkielen koe voidaan järjestää suomen, ruotsin ja saamen kielessä.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain⁵⁰ mukaan ammatillisessa koulutuksessa oppilaitoksen opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Lain 14 §:n 1 momentin mukaan opetussuunnitelma hyväksytään erikseen suomenkielistä, ruotsinkielistä ja saamenkielistä ja tarvittaessa muulla kielellä annettavaa opetusta varten.

Vuoden 1999 alusta on opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain⁵¹ mukaisesti maksettu saamenkielisestä ja saamen kielen opetuksesta aiheutuvat opettajien palkkauskulut saamelaisien kotiseutualueen kunnille kokonaisuudessaan valtion varoista. Saamelaisalueen ulkopuoliset kunnat voivat tällä hetkellä saada valtionavustusta esi- ja perusopetukseen sekä lukiokoulutuksen järjestämiseen oman äidinkielen opetusta varten enintään 2,5 viikkotuntia. Opetusministeriön päätös koskee saamelaisien lisäksi kaikkien kielellisten vähemmistöjen, mukaan lukien maahanmuuttajien, lasten omista kielisidonnaisista opetusta.⁵² Ministeriön päätös edellyttää, että opetusryhmässä on oltava vähintään neljä oppilasta opetuksen alkaessa ja opetus on järjestettävä taloudellisesti. Opetukseen osallistuvat oppilaat voivat olla eri luokka-asteilta, eri kunnista sekä yksityisiltä ja valtion kouluista.

Opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain 43 §:ssä säädetään opettajankoulutukseen sekä saamenkielisen ja saamen kielen opetukseen sekä ammatilliseen lisäkoulutukseen myönnettävästä valtionavustusta. Sen mukaan lääninhallitukset myöntävät valtionavustusta ammatilliseen lisäkoulutukseen valtion talousarviossa tarkoitukseen osoitetulla määrärahalta hankkimalla koulutusta vapaan sivistystyön oppilaitosten ylläpitäjiltä, ammattikorkeakouluilta, yliopistoilta sekä erityisestä syystä ammatillisen koulutuksen järjestäjiltä ja muilta kuin julkisen valvonnan alaisilta kou-

---

49 (1000/1994) 11 §:n 1 momentti

50 (630/1998) 11 §:n 1 momentti

51 (635/1998)

52 OM 3.6.2004, 132/428/2004

lutuspalveluiden tuottajilta. Määrärahan tulee olla tasoltaan 40 prosenttia valtion talousarviossa mainitussa pykälässä tarkoitettuun valtionavustukseen ja lain 11 §:n 3 momentin mukaiseen valtionrahoitukseen osoitettujen määrärahojen kokonaismäärästä.

Saamelaisopetuksessa noudatetaan valtakunnallisia opetushallituksen antamia opetussuunnitelmanormeja. Opetushallituksen tekemän perusopetuksen opetussuunnitelman mukaan saamelaisoppilaiden opetuksessa tulee ottaa huomioon oppilaiden kulttuuritausta ja kieli.⁵³ Opetussuunnitelman mukaan opetuksen tulee tukea oppilaiden alkuperäistä identiteettiä sekä kielen oppimista. Opetuksen tavoitteena on, että oppilas on tietoinen omista juuristaan, historiastaan ja kulttuuriperinnöstään. Saamenkielisten oppilaiden opetus pitäisi pääosin antaa saamen kielellä. Opetussuunnitelmassa ei ole saamelaisopetuksesta puhuttaessa erikseen painotettu eroa saamelaisalueen ja muun Suomen välillä. Näin ollen opetuksen tavoitteet koskevat koko Suomen alueella annettavaa saamelaisopetusta.

6.2 Saamelaisopetuksen tilanne Suomessa

Nykyään saamelaisten kotiseutualueella lähes jokaisessa koulussa annetaan saamenkielistä tai saamen kielen opetusta kun taas saamenkielistä opetusta ei ole lainkaan kotiseutualueen ulkopuolella ja kielen opetustakin on hyvin vähän. Kotiseutualueen ulkopuolella asuvat saamelaisvanhemmat ovat lisääntyvästi alkaneet vaatia lapsilleen oman kielen perusopetusta. Saamen kielen opetusta on viime vuosina järjestetty kotiseutualueen kuntien ulkopuolella muutamilla paikkakunnilla. Lukuvuonna 2006–2007 opetukseen osallistui yhteensä 43 oppilasta muun muassa Jyväskylässä, Kemijärvellä, Lahdessa, Oulussa, Pellossa, Rovaniemellä ja Tampereella.⁵⁴

Saamen kielen ja kulttuurin opetuksen kysyntä on lisääntynyt niin saamelaisalueella kuin saamelaisalueen ulkopuolellakin.⁵⁵ Kasvavaa tarvetta ajatellen aloitettiin vuonna 2004 Saame virtuaalikoulu -hanke. Saamelaiskäräjät ja Saamelaisalueen koulutuskeskus ovatkin järjestäneet kielen virtuaaliopetusta syksystä 2006 alkaen. Koska opetus tapahtuu verkkoopetuksen kautta, mahdollistaa se yksittäisistä oppilaista eri puolilta maata koottujen eritasoisten oppilasryhmien kokoamisen.

---

53 Opetushallituksen määräys 1-3/011/2004: Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004: 6.1

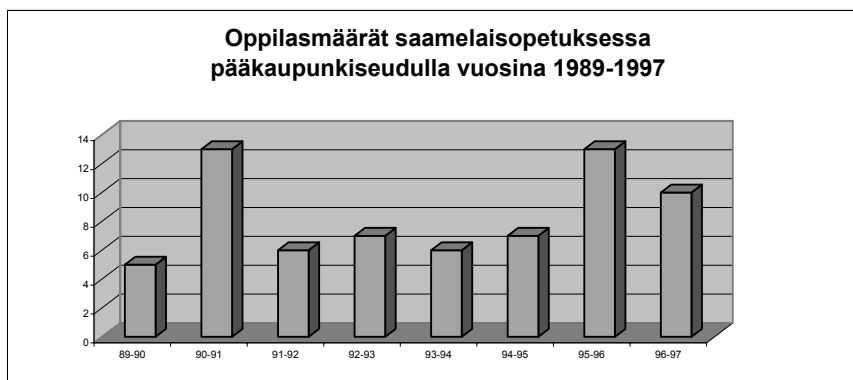
54 Saamelaiskäräjät 2008: Saamen kielen opetusta antaneet paikkakunnat ja oppilasmäärät vuosina 1989–2007. Koulutus- ja oppimateriaalitoimisto 12.5.2008.

55 Mm. Aikio-Puoskari 2006:8, Puhelinhaastattelu Rasmus xx.xx.2008

Suurin ongelma kaikkien kolmen saamen kielen opetuksessa on oppimateriaalien ja opettajien puute. Saamelaiskäräjät onkin esittänyt saamelaisopetuksen tilanteen selvittämistä ja kehittämistä.⁵⁶

6.3 Saamelaisopetus pääkaupunkiseudulla

Saamen kieltä äidinkielenä ei ole selvitykseen saatujen tietojen mukaan opetettu Espoon, Keravan, Kauniaisen, Kirkkonummen, Järvenpään ja Tuusulan kunnissa. Näihin kuntiin ei ole selvitykseen saatujen tietojen mukaan tullut tiedusteluja tai hakemuksia saamen kielen äidinkielen opetukseen osallistumisesta. Pääkaupunkiseudun kunnista saamen kielen äidinkielen opetusta on ollut Helsingin ja Vantaan kunnissa. Saamenkielistä opetusta pääkaupunkiseudulla ei ole ollut.

Saamen kieltä on opetettu vuodesta 1989 lähtien vuoteen 1996 asti vieraana kielenä kaksi tuntia viikossa.⁵⁷ Parhaimmillaan oppilaita osallistui opetukseen 13 kappaletta. Lukuvuosina 1996–2007 ei selvitykseen ollut saatavilla viranomaistilastoja opetukseen osallistuneiden oppilaiden määrästä. Pääkaupunkiseudulla tuolloin asuneiden haastattelujen perusteella voidaan saamen kielen äidinkielen opetusta sanoa olleen ainakin vuosina 1999–2001.

Kuntien mukaan tiedusteluja saamen kielen äidinkielen opetuksesta on tullut ainoastaan Helsingin, Vantaan ja Espoon kuntien opetustoimeen.

⁵⁶ Esim. Saamelaiskäräjien esitys opetusministeriölle 28.12.2006, lausunto opetusministeriölle 21.9.2007, lausunto opetusministeriölle 24.9.2007, lausunto eduskunnan valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaostolle 29.10.2007, lausunto kuntien rahoitus- ja valtionosuusjärjestelmän työryhmälle 12.2.2008.

⁵⁷ Irja Seurujärvi-Kari, City Sámit historiikki. Ensin Malminkartanon ala-asteella ja sitten Kaisaniemen ala-asteella.

Lisäksi ainoastaan Helsingin ja Vantaan kuntiin on tullut hakemuksia pääsystä saamen kielen opetukseen, mutta Espoon kuntaan hakemuksia ei ole koskaan saapunut. Muihin selvityksessä olevien kuntien opetustoimiin ei ole selvitykseen saatujen tietojen mukaan koskaan tullut tiedusteluja saamen kielen äidinkielen opetuksesta.

Tätä kirjoitettaessa saamen kielen äidinkielen opetusta järjestetään ainoastaan Vantaalla. Vantaan kaupungissa on järjestetty saamen kielen opetusta alakouluikäisille oppilaille kevästä 2008 alkaen ja opetus jatkuu edelleen syksyllä 2008. Opetusryhmän perustaminen alkoi vanhempien ehdotuksesta. Ryhmässä on kaksi oppilasta Vantaalta, loput oppilaat tulevat Helsingistä ja Tuusulasta. Koska kummassakaan näistä kunnista ei täyttynyt valtionavustuksen myöntämiseen vaadittavat neljän oppilaan määrä, ei opetusryhmää perustettu näihin kuntiin, vaan aloitettiin yhteistyö Vantaan kunnan kanssa. Tarvittava oppilasmäärä saatiin kasaan vanhempien hoitamalla tiedotuksella toisille tietämilleen saamelaisvanhemmille. Opetuksen aloittamista viivästytti opettajanpuute. Kunta otti yhteyttä muun muassa City Sámit järjestöön, joka auttoi opettajan järjestämisessä. Tällä hetkellä opetusta annetaan kaksi tuntia viikossa.

Helsingin kaupungissa ei tällä hetkellä järjestetä saamen kielen opetusta. Aikaisemmin Helsingissä on järjestetty saamen kielen opetusta, mutta opettajanpuutteen ja opetuksen ilmoittautumisten puutteen vuoksi opetusta ei ole järjestetty moneen vuoteen. Sen sijaan tiedusteluja on ollut, mutta yhtään kirjallista hakemusta ei ole tullut. Helsingissä on tiedossa myös mahdollinen saamen kielen opettaja, joka voisi alkaa opettaa saamea äidinkielenä. Helsingin kaupungissa järjestettävälle saamen kielen äidinkielen opetukselle vaikuttaisi siten olevan hyvät edellytykset

Opetusministeriön erityisrahoituksen varaista eri kielten oman äidinkielen opetusta järjestetään kaikissa kunnissa. Oman kielen opetusta järjestetään esimerkiksi Keravan kunnassa seitsemässä kielessä, Kirkkonummen kunnassa neljässä kielessä ja Espoon kunnassa peräti 30 kielessä.⁵⁸ Lisäksi kolmeen kieleen lukuvuodeksi 2008–2009 haetaan vielä opettajaa. Tavallisesti kunnat ovat pyrkineet perustamaan äidinkielen opetuksen ryhmän, jos oppilaita on ollut riittävästi sekä jos on saatu opettaja ryhmälle. Opetushallituksen rahoituksen edellytysten mukaan opetusryhmässä tulee olla vähintään neljä oppilasta. Kunnilla on kuitenkin mahdollisuus tehdä myös

---

58 Kirkkonummella oman kielen opetusta järjestetään Venäjän, albanian ja saksan kielissä. Keravan kunnassa opetusta on arabian, espanjan, thain, turkin, venäjän, vietnamin ja viron kielissä. Espoon kunnassa äidinkielen opetusta järjestetään albanian, arabian, bulgarian, darin, englannin, espanjan, farsin, filipinon, hindin, hollannin, islannin, italian, japanin, kantoninkiinan, khmerin, kurdin, makedonian, mandariininkiinan, norjan, puolan, ranska, saksan, somalian, thain, turkin, unkarin, urdun, venäjän, vietnamin ja viron kielissä.

omat linjauksensa opetusryhmän vähimmäiskoosta. Esimerkiksi Espoon kunnassa oman kielen opetusryhmän perustamiseen vaaditaan kuusi oppilasta. Yleisesti ottaen kunnat suhtautuvat myönteisesti vähemmistöjen oman äidinkielen opetukseen. Tietyt kunnat tekevät myös yhteistyötä oman äidinkielen opetuksen opetussuunnitelmissa sekä opetuksen järjestämisessä. Keski-Uudenmaan radanvarsikunnat Kerava, Järvenpää, Tuusula, Hyvinkää ja Riihimäki ovat valmistelleet yhdessä oman äidinkielen opetussuunnitelmat. Lisäksi Vantaa on toiminut järjestävänä kuntana saamen kielen äidinkielen opetuksessa, johon muiden kuntien saamenkieliset oppilaat ovat voineet ja ovatkin osallistuneet. Kuntien mukaan vähemmistökielten opetuksen järjestämisessä suurimmat haasteet ovat opetusryhmän kokoamisen lisäksi opettajan saamisessa opetusryhmälle. Ongelmana työntekijän kannalta on, että kunnat voivat tarjota vähemmistökielen oman kielen opetusryhmän opettajalle vain osa-aikaista työtä opetuksen viikkotuntien mukaisesti.

Korkeakoulutasolla saamen kieltä voi opiskella **Helsingin yliopiston** suomalais-ugrilaisella laitoksella. Laitoksella on järjestetty kursseja pohjois-, inarin-, ja koltansaamen kielissä. Laitoksessa oppiaineena oleva saamentutkimus käsittelee saamelaisia, saamen kieltä, kulttuuria ja historiaa monen tieteenalan näkökulmasta. Saamentutkimuksen monitieteinen opintokokonaisuus sisältää perus- ja aineopinnot (25 op +35 op). Saamentutkimus voi olla HuK-tutkinnon pääaine tai tutkintojen sivuaine. HuK-tutkinnon suorittaneet saamentutkimuksen pääaineopiskelijat voivat jatkaa maisteriopintoihin suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen saamen erikoistumislinjalla. Maisteriopinnoissa opiskelija erikoistuu jo kulttuuriin tai kieleen ja koostaa opintojaan erikoistumisensa mukaan. Opintokokonaisuuteen on osallistunut paitsi Helsingin yliopiston (saamelais-)opiskelijoita myös muiden Etelä- ja Keski-Suomen yliopistojen opiskelijoita ja suorittanut siitä tutkinnon.

Haastattelujen perusteella on myös tiedossa, että kansalaisopistossa on pidetty saamen kielen alkeiskursseja. Nämä on kuitenkin rajattu selvityksen ulkopuolelle.

6.4 Esille tulleita näkemyksiä

Haastatteluissa nousi esille, että saamen kielen äidinkielen opetusta peruskoulu- ja lukioikäisille oppilaille pidetään yhtenä tärkeimpänä tarjottavista saamenkielisistä kunnallisista toimista. Haastatteluissa tuli myös ilmi, että saamen kielen opetus kaikilla luokka-asteilla nähdään välttämättömä-

nä, jotta lapset oppivat lukemaan ja kirjoittamaan saamen kielellä. Lisäksi kouluopetuksen koetaan tukevan lapsen saamen kielen oppimista, kehitystä ja sen säilymistä kaupunkiympäristössä.

Kaikki vanhemmat eivät ole saaneet lastaan saamen kielen äidinkielen opetukseen pääkaupunkiseudulla opetusryhmän jäädessä vajaaksi. Pyytäessään oman kielen opetusta lapsilleen, vanhemmat ovat ottaneet yhteyttä joko suoraan kuntien opetusvirastoon tai koulun rehtoriin.

Esimerkkitapaus saamen kielen äidinkielen opetuksen järjestymisestä:

Vuonna 1999 eräs vanhempi otti yhteyttä koulun rehtoriin lapsen aloittaessa ensimmäisen luokan ja pyysi tälle saamen kielen äidinkielen opetusta. Ala-asteen rehtori otti pyynnön vastaan innokkaasti ja alkoi organisoida lapselle saamen kielen opetusta. Helsingin opetusviraston viesti oli, että opetusta ei aloitettaisi, koska opetusryhmään ei saataisi tarpeeksi monta oppilasta. Saamen kielen äidinkielen opetus saatiin kuitenkin alkuun ja opetukseen osallistui ainakin kaksi muutakin oppilasta. Vanhempien kokemuksen mukaan saamenkielisen äidinkielen opetuksen järjestymisen oli heidän kannaltaan helppoa ja positiivinen kokemus, sillä koulun rehtori hoiti opetuksen järjestymisen. Haastattelujen mukaan ainakin yksi oppilas joutui muutaman vuoden oltuaan opetuksessa luopumaan siitä opetuspaikan siirryttyä toiselle alueelle, koska siirtyminen opetuspaikkaan koulun jälkeen oli hankalaa.

Kaikille saamenkielen äidinkielen opetus ei ole järjestynyt paikan päällä. Kuitenkin saamen kielen opiskelu on koettu niin tärkeäksi ja omaksi oikeudeksi, että esimerkiksi saamen kielen lukiokursseja on tentitty etänä saamelaisalueen lukioihin.

Haastattelujen perusteella ongelmaksi koetaan yleisesti saamenkielisen oppimateriaalin puute, resurssien puute sekä työntekijöiden puute. Useissa haastatteluissa tuli ilmi ajatus, että pääkaupunkiseudulla tulisi työskennellä henkilö, joka koordinoisi ja edistäisi pääkaupunkiseudun saamenkielisiä palveluita. Ajatuksena tässä on se, että työntekijä pitäisi yhteyttä pääkaupunkiseudulla asuviin saamelaisiin ja edistäisi kunnissa esimerkiksi saamelaisopetusta ja saamenkielistä varhaiskasvatusta sekä mahdollisesti loisi pääkaupunkiseudulle saamelaisen kulttuuritarjonnan.

6.5 Lopuksi

Saamen kielen äidinkielen opetuksena on peruskoulutasolla järjestetty ainoastaan Helsingin ja Vantaan kunnissa. Tällä hetkellä saamen kielen äi-

dinkielen opetusryhmä on ainoastaan Vantaalla. Helsingin kaupunki on kuitenkin ilmaissut valmiutensa aloittaa saamen kielen opetuksen opetusryhmän muodostuttua. Muissa selvityksessä olleissa kunnissa saamen kielen opetusta ei ole järjestetty. Korkeakoulutasolla saamen kieltä voi opiskella Helsingin yliopistossa suomalais-ugrialaisten kielten laitoksella.

Opetusryhmää ei kuitenkaan voida muodostaa, jos vanhemmat eivät hae lapsilleen saamen kielen äidinkielen opetusta kunnilta. Vanhempien tulisi siis huomioida, että esimerkiksi pelkkä suullinen kysely ei johda saamen kielen opetukseen. Saamen kielen opetusta lapselle haluavien vanhempien tulisi tätä varten lähettää kuntiin hakemus. Opetusryhmän perustamisessa myös kouluilla voi olla aktiivinen rooli. Koulut voivat levittää oppilaiden vanhemmille tietoa, että saamen kielen opetuksen ryhmää oltaisiin perustamassa, jos tarpeellinen määrä oppilaita ilmoittautuu. Myös kunnilla voi olla aktiivinen rooli. Kunnat voivat oppilasrekisteristään tarkistaa saamenkielisten oppilaiden määrän ja tarjota opetusta heille. Vanhempien tulisi kuitenkin tiedostaa, että koulujen oppilasrekistereissä oleva lapsen äidinkielellä tai ylläpitokieleksi merkityllä kielellä voi olla merkitystä siinä vaiheessa, kun kunnat alkavat tarjoamaan oppilailleen saamen kielen opetusta. Selvityksessä tuli esille, että oppilailta, jotka ovat osallistuneet saamen kielen äidinkielen opetukseen, on ollut oppilasrekisterissä äidinkieleksi merkittynä suomi. Siten voi olla mahdollista, että saamenkielisten oppilaiden äidinkieleksi on merkittynä suomen kieli, eikä kunnat näin ollen osaisikaan tarjota alkavaa opetusta heille.

Kuntien ja koulujen tulee ottaa vanhempien lisäksi aktiivinen rooli saamen kielen opetusryhmän perustamisessa, sillä kaikki vanhemmat eivät välttämättä ole tietoisia, että saamen kielen äidinkielen opetusta voi hakea, vaikka opetusta ei kunnassa järjestettäisikään. Erityisesti Helsingin kaupungilla voisi tällä hetkellä olla aktiivinen rooli opetusryhmän perustamisessa, sillä paikkakunnalla olisi opettajakin tiedossa.

Selvityksen mukaan eräänä puutteena ja saamen kielen opetuksen viivästyksen syynä on ollut opettajan puuttuminen. Tämä asia ei ole ainoastaan pääkaupunkiseudun ongelma, vaan kyse on laajemmasta ongelmasta. Saamen kielen taitoisista opettajista on pulaa kaikilla kouluasteilla, eniten peruskoulun ylemmillä vuosiluokilla (aineenopettajat), lukiossa, virtuaaliopetuksessa ja inarin- ja koltansaamen kielten opetuksessa.⁵⁹ Opettajaresurssien puutteeseen tulee pyrkiä vaikuttamaan mahdollisimman nopeasti, sillä tilanne vaikuttaa jo nykyiseen saamelaisopetuksen tilanteeseen sillä tavoin, että kaikki halukkaat eivät saa opetusta tai opetuksen aloittaminen

---

59 Saamelaiskäräjien esitys 28.12.2006 / Dnro 610/D.a.2

viivästyy saamen kielessä ja saamen kielellä. Saamelaiskäräjät on esittänyt ongelmaan ratkaisuksi opettajien poikkeuskoulutuksen järjestämistä. Sen mukaan jo opettajan kelpoisuuden omaaville luokanopettajille tulisi luoda taloudelliset mahdollisuudet aineenopettajan kelpoisuuden hankkimiseksi. Lisäksi opettajaksi valmistumista tulisi nopeuttaa ja liittää koulutukseen sisältöjä, jotka antavat nykyistä opettajankoulutusta paremmat mahdollisuudet opettaa heterogeenisen kielitaustan omaavia oppilaita ja ottaa opetuksessa huomioon saamelaisten oma kulttuuri, kaksikielisyyspedagogiikka ja kielen vähemmistöasemasta johtuvat ongelmat ja puutteet. Näiden lisäksi opettajien poikkeus- ja lisäkoulutusta tulee saamelaiskäräjien mukaan järjestää saamelaisalueella, jotta siihen on mahdollista osallistua myös työn ohessa ilman suuria kustannuksia.⁶⁰

Haastatteluissa esitettiin pääkaupunkiseudun saamelaisten kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien edistävän viran perustamista. Työntekijä pitäisi yhteyttä pääkaupunkiseudun saamelaisiin ja kuntiin sekä pyrki edistämään saamelaisten kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia pääkaupunkiseudulla. Näiden lisäksi viranhaltija voisi järjestää saamelaisia kulttuuripalveluita, jotka olisi kohdennettu koko väestölle ja lisäksi näin puolestaan tietoisuutta saamelaisesta kulttuurista sekä toisi saamelaisen kulttuurin lähemmäksi myös muuta väestöä. Virka voitaisiin sijoittaa esimerkiksi saamelaiskäräjien alaisuuteen ohjaamalla viran palkkaukseen osoitetut resurssit saamelaiskäräjien kautta. Virka olisi tarpeellinen, koska jo reilut kymmenen prosenttia Suomen saamelaisväestöstä asuu pääkaupunkiseudulla.

Tällä hetkellä saamen kielellä on sama asema kuin muun muassa maahanmuuttajien kielillä. Opetushallitus myöntää samasta erillisestä valtionavustuksesta resursseja maahanmuuttajien oman äidinkielen, saamen kielen ja romanikielen opetukseen sekä suomenkielisten oppilaiden/opiskelijoiden ulkomailla hankkiman kielitaidon ylläpitämiseen. Myös rahoituksessa tulisi huomioida saamelaisten alkuperäiskansa-asema. Saamelaiskäräjät on esittänyt, että saamelaisopetuksen osoitetut varat ohjattaisiin saamelaiskäräjille, jolloin se ei toimisi opetuksen järjestäjänä, vaan opetuksen rahoittajana ja hallinnollisena elimenä. Tällöin saamelaiskäräjät turvaisi opetuksen saatavuuden, avustaisi koulutuksen järjestäjiä opetuksen organisoimisessa ja samalla vastaisi opetuksen kokonaisuudesta.⁶¹

---

60 Saamelaiskäräjien esitys 28.12.2006 / Dnro 610/D.a.2

61 Saamelaiskäräjien esitys 28.12.2006 / Dnro 610/D.a.2

Toimenpide-ehdotukset 2

- Saamen kielen opetuksen järjestäminen kaikilla luokka-asteilla saamen kielen opetusta lapsilleen haluavien vanhempien osoitettua hakemuksensa kuntaan
- Koulujen ja kuntien tulee ottaa aktiivinen rooli saamen kielen opetusryhmän perustamiseen
- Saamelaisopetuksen opettajapulaan puuttuminen esimerkiksi opettajien poikkeuskoulutuksen järjestämisellä

7. SAAMENKIELINEN VARHAISKASVATUS

Suomessa julkinen varhaiskasvatus perustuu säädöksiin sekä yleisiin varhaiskasvatuksen tavoitteisiin ja lapsen kulttuurisen taustan ja äidinkielen huomioon ottamiseen. Varhaiskasvatusta ohjataan sekä valtakunnallisilla että kunnan omilla asiakirjoilla. Päivähoidon ja varhaiskasvatuksen järjestäminen perustuu yhteiskunnallisiin linjauksiin, lakeihin ja asetuksiin. Valtakunnallisesti toiminnan sisältöä ohjaavat Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja Esiopetussuunnitelman perusteet. Päivähoitopalvelujen järjestäminen toteutetaan kuntien strategioiden ja tavoitteiden mukaisesti.

VALTAKUNNALLINEN OHJAUS:

- **Lasten päivähoitoa ja esiopetusta koskevat lait ja asetukset** määrittävät varhaiskasvatuksen ja siihen sisältyvän esiopetuksen toteuttamista.
- **Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset** sisältävät yhteiskunnan järjestämän ja valvoman varhaiskasvatuksen keskeiset periaatteet ja kehittämisen painopisteet.
- **Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet** ohjaavat valtakunnallisesti varhaiskasvatuksen sisältöä, laatua ja kuntien varhaiskasvatussuunnitelmien laatimista.
- **Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet** ohjaavat valtakunnallisesti esiopetuksen sisältöä, laatua ja paikallisten opetussuunnitelmien laatimista.

KUNNALLINEN OHJAUS:

- **Kunnan varhaiskasvatuksen linjaukset ja strategiat.** Asiakirjoista ilmenevät kunnan varhaiskasvatuksen järjestämisen keskeiset periaatteet, kehittämisen painopisteet ja kunnan varhaiskasvatuksen palvelujärjestelmä.

- **Kunnan** tai useamman kunnan yhdessä laatiman **varhaiskasvatussuunnitelman** lähtökohtana ovat valtakunnalliset varhaiskasvatuksen perusteet. Varhaiskasvatussuunnitelman tekemisessä otetaan huomioon kunnan omat linjaukset, strategiat ja tavoitteet sekä määrittäen eri palvelumuotojen sisällölliset tavoitteet.
- **Yksikön varhaiskasvatussuunnitelma** on kunnan suunnitelmaa yksityiskohtaisempi, ja siinä kuvataan yksikön varhaiskasvatuksen – hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuuden – lähtökohdat sekä niiden toteutuminen arjen kasvatuskäytännöissä. Siinä kuvataan myös alueen tai yksikön erityispiirteitä ja painotuksia. Myös eri palvelumuotojen tarkennetut tavoitteet kirjataan yksikkökohtaiseen suunnitelmaan.
- **Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma ja lapsen esiopetuksen suunnitelma** laaditaan yhdessä vanhempien kanssa, ja ne ohjaavat lapsikohtaisesti varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toteuttamista.

7.1 Saamenkielisen varhaiskasvatuksen valtakunnallinen ohjaus

Lasten päivähoidosta annetun lain 11 §:n 2 momentin⁶² mukaan kuntien on huolehdittava siitä, että lasten päivähoitoa voidaan antaa myös lapsen äidinkielenä olevalla saamen kielellä. Laissa ei tehdä alueellisia rajoituksia, vaan säädös velvoittaa kaikkia Suomen kuntia. Näin ollen saamenkielisillä lapsilla on subjektiivinen oikeus koko Suomessa saada lasten päivähoitoa heidän omalla äidinkielellään. Säännöstä täydentää lasten päivähoidosta annettu asetus,⁶³ jonka mukaan lasten päivähoidosta annetun lain tarkoitettuihin kasvatustavoitteisiin kuuluu myös muun muassa saamelaiden lasten oman kielen ja kulttuurin tukeminen yhteistyössä kyseisen kulttuurin edustajien kanssa.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet⁶⁴ on valtakunnallinen varhaiskasvatuksen ohjauksen väline ja sillä ohjataan varhaiskasvatuksen sisällöllistä toteuttamista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteena on edistää varhaiskasvatuksen yhdenvertaista toteuttamista koko maassa, ohjata sisällöllistä kehittämistä ja luoda osaltaan edellytyksiä varhaiskasvatuksen laadun kehittämiseksi yhdenmukaistamalla toiminnan järjestämisen perusteita. Suunnitelmassa eri kieli- ja kulttuuritaustaisilla lapsilla tarkoitetaan saamelaisia, romaneja, viittomakielisiä sekä maahanmuutta-

62 Lakiin lasten päivähoidosta (36/1973) lisättiin 11 §:n 2 momentti vuonna 1981 (875/1981)

63 239/1973: asetukseen lisättiin vuonna 1994 uusi 1 a §

64 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjana ovat valtioneuvoston periaatepäätöksenä 28.2.2002 hyväksymät varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset, jotka sisältävät yhteiskunnan järjestämisen ja valvoman varhaiskasvatuksen keskeiset periaatteet ja kehittämisen painopisteet.

jataustaisia lapsia.⁶⁵ Suunnitelman mukaan varhaiskasvatuksessa perehdytään lapsen omaan kulttuuriin, elämäntapoihin ja historiaan sekä tuetaan lapsen mahdollisuutta ilmentää omaa kulttuuritaustaansa. Saamelaiden lasten varhaiskasvatuksen toteuttamisessa tehdään yhteistyötä lasten vanhempien ja saamelaiskulttuurin edustajien kanssa saamen kielen ja kulttuurin tukemiseksi varhaiskasvatuksessa. Lisäksi saamenkielisten lasten varhaiskasvatus toteutetaan ensisijaisesti yhdessä muiden saamenkielisten lasten kanssa.

7.2 Lasten päivähoito-oikeuden toteutuminen pääkaupunkiseudulla

Espoon, Helsingin, Kauniaisten ja Vantaan päivähoiton yhteiskäyttöalueilla asuvat perheet voivat saada lapselle päivähoitopaikan joko omasta asuinkunnastaan tai toisen kunnan alueelle ulottuvalta yhteiskäyttöalueelta. Kuntalaiset voivat siis käyttää pääkaupunkiseudun kuntien järjestämiä palveluja kuntarajoista riippumatta.

Tähän selvitykseen ei ollut mahdollisuutta saada tarkkaa lukua pääkaupunkiseudulla asuvien päivähoito-oikeuden⁶⁶ omaavista tai esikouluikäisten lasten lukumäärästä. Koska pääkaupunkiseudulla asuu yli 900 saamelaista, voidaan olettaa, että pääkaupunkiseudun kunnissa asuu myös päivähoitoikäisiä lapsia. Lisäksi on tiedossa, että pääkaupunkiseudulla asuu saamelaisia päivähoitoikäisiä lapsia, mutta heidän tarkka lukumääränsä ei ole tiedossa.

Tällä hetkellä pääkaupunkiseudulla asuvat saamelaisperheet ovat tilanteessa, jossa saamen kieli on pääsääntöisesti perheissä vain kotikielenä. Vanhemmat ovat pyrkineet järjestämään lapsilleen saamenkielistä päivähoitoa, ja tämä onnistuikin vähäksi aikaa. City Sámit järjestö, sekä varsinkin yksi aktiivinen henkilö, on viime vuosina toiminut aktiivisesti saamenkielisen päivähoiton järjestymisen puolesta. Ennen kunnallisen saamenkielisen päivähoiton järjestymistä, järjestö myös organisoi saamen kielen kielipesää, jossa lapset sekä myös vanhemmat henkilöt pääsivät viikoittain tapaamaan muita pääkaupunkiseudun saamelaisia ja keskustelemaan saamen kielellä.

Haastatteluisissa nousi esille huoli erityisesti lasten äidinkielen tilanteesta nyt ja tulevaisuudessa. Tärkeimpänä saamenkielisenä palveluna pääkau-

65 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet: 6.1 s.39

66 Laki lasten päivähoitosta (36/1973) 2 §:n 1 momentin mukaan lasten päivähoitoa voivat saada lapset, jotka vielä eivät ole oppivelvollisuusikäisiä sekä milloin erityiset olosuhteet sitä vaativat eikä hoitoa ole muulla tavoin järjestetty, myös sitä vanhemmat lapset.

punkiseudulla nähdään opetustoimen ohella erityisesti saamenkielisen varhaiskasvatuksen turvaaminen. Tilanteesta, jossa lapsilla ei ole mahdollisuutta omankieliseen päivähoitoon, ovat vanhempien lisäksi huolissaan myös saamelaiskulttuurin muut edustajat, sillä lapset nähdään koko kulttuurin ja kielen jatkajina. Haastatteluissa saamelaiskulttuurin säilymistä myös kaupunkiympäristössä ei epäillä, mutta kulttuurin elinmahdollisuuksien parantaminen ja turvaaminen vaatii aktiivisia toimia erityisesti lasten ja nuorten asioissa.

Monelle lapselle kotiympäristö on tällä hetkellä ainoa paikka pääkaupunkiseudulla, jossa saamen kieltä voi kuulla ja missä sitä voi käyttää. Kuitenkaan kaikki saamelaislapset eivät voi käyttää saamen kieltä molempien vanhempiensa kanssa toisen ollessa äidinkieleltään suomenkielinen. Tämänkaltaisessa tilanteessa lapsen luontainen kielenkäyttöympäristö jää suppeaksi. Haastatteluissa tuli ilmi kaksikielisten perheiden vanhempien huoli siitä, miten lasten saamen kielen taidolle käy, jos perheessä vain toinen vanhempi puhuu lapsille saamen kieltä ja lapset ovat päivät suomenkielisessä päiväkodissa, missä eivät pääse käyttämään tai kuulemaan saamen kieltä. Tällaisessa tilanteessa lapsen saamen kielen käyttäminen ja kuuleminen rajoittuvat lapsen ja vanhemman yhteisiin hetkiin, kun vanhempi ei ole töissä tai lapsi päivähoitossa.

Haastatellut vanhemmat eivät yleensä ole pyytäneet kunnilta saamenkielistä päivähoitoa, vaikka hakisivat lapselleen paikkaa saamenkielisestä päivähoitosta, jos sellainen olisi jo tarjolla. Yhdessä haastattelussa tuli kuitenkin ilmi, että henkilö on ottanut vuonna 2004 yhteyttä Vantaan kaupunkiin saadakseen lapselleen saamenkielistä päivähoitoa tai edes kaksi tuntia viikossa kielisuihkua. Vantaan kaupungin mukaan saamenkielinen päivähoito, eikä kielisuihku, järjestyisi. Koska yhteydenotto ei johtanut tuloksiin, otti vanhempi yhteyttä City Sámit järjestöön, jonka kautta saamenkielisen päivähoiton järjestymistä alettiin organisoida koko pääkaupunkiseudun alueella.

Vanhempien mukaan he ovat kohdanneet paljon vastoinkäymisiä vaatiessaan kunnilta lapselleen saamenkielistä päivähoitoa. Kokemukset prosessista saamenkielisen päivähoiton saamiseksi, ovat olleet negatiivisia. Aktiivisesti saamenkielistä päivähoitoa ajamassa olleita on päättänyt luopua taistelusta päivähoiton puolesta, koska vaatiessaan saamenkielistä päivähoitoa heille on tullut tunne, että ovat vaivaamassa eikä apua ole ollut saatavissa.

7.2.1 Saamen kielen kielipesä

Vuoden 2005 alussa Helsingissä alkoi toimia City Sámit järjestön toimesta ja saamelaiskäräjien rahoituksella saamen kielen kielipesä. Alusta alkaen kielipesä tarkoituksena oli koota saamelaisperheitä yhteen kuntarajoista välittämättä. Helsingin keskusta valittiin paikaksi keskeisen sijainnin vuoksi, mihin perheillä on helppo kokoontua. Aluksi kielipesä alkoi toimia ilman rahoitusta ja ohjaajaa, minkä seurauksena vanhempien panostus nousi merkittäväksi. Sen lisäksi, että vanhemmat tulivat paikalle lapsineen, he myös pitivät ja rahoittivat kielipesää. Tammikuussa kielipesä aloitti toimintansa Helsingin Kruununhaassa päiväkotitilaisuuksissa. Kielipesää pidettiin kerran viikossa ilta-aikaan.

Jokaviikkoinen mahdollisuus käyttää omaa äidinkieltään ja tavata muita saamelaisia kokosi kielipesä-iltoina paikalle myös perheettömiä saamelaisia. Haastateltavien mukaan nämä illat toimivat kannustimina ja tukena oman kielen puhumiseen. Haastateltavien mukaan kielipesä oli jopa ainoa, joka on auttanut saamelaiskulttuurin ylläpidossa pääkaupunkiseudulla. Kielipesän tarkoituksena oli antaa lapsille rautaisannos saamen kieltä, minkä vuoksi iltaan osallistujilla ei ollut lupa puhua muuta kuin saamen kieltä, muuten kuin kielivapaalla alueella keittiössä. Ne jotka eivät kieltä hallinneet vielä hyvin, eivät tällöin osallistuneet keskusteluun. Keväällä 2005 kielipesässä kävi jopa seitsemän perhettä sekä tämän lisäksi satunnaisesti myös perheettömiä pääkaupunkiseudulla asuvia saamelaisia. Kielipesässä kävi myös taiteilija- ja pedagogivieraita.

Syksyllä 2005 aktiiviperheiden määrä laski, koska useat aktiivisesti kielipesässä käyneet saamelaisperheet muuttivat pois pääkaupunkiseudulta. Keväällä kaksi aktiiviperhettä oli Vantaalta ja yksi Tuusulasta, joten kokoukset alettiin pitää Vantaalla. Koko toiminnan ajan pyrittiin edistämään saamenkielisen päivähoiton järjestymistä. Aktiivinen vanhempi kirjoitti virkamiehille sekä kävi tapaamassa heitä. Yhteyttä hän otti muun muassa Helsingin kaupungin kaupunginjohtajan ja sosiaalitoimenjohtajan.

7.2.2 Saamenkielinen päivähoito

Kielipesätoiminta loppui vuonna 2007, kun pääkaupunkiseudulle saatiin ensimmäinen saamenkielinen päivähoito saman vuoden helmikuussa. Helsingin kaupungin sosiaalilautakunnan päätöksellä saamenkielinen päivähoito saatiin vihdoinkin käyntiin kahden vuoden taistelun jälkeen. Saamenkielisen päivähoitotoiminnan aloittamisen lykkäsi saamenkielisen työntekijän puute. Saamenkielinen päiväkotitilaisuus ei ollut tarkoitettu ainoas-

taan Helsingin kaupungin alueella asuville saamenkielisille lapsille, vaan myös muualla pääkaupunkiseudulla asuville lapsille.

Päivähoitoon ilmoittautui 10 lasta, jotka olivat Vantaalta ja Helsingistä. Ensin saamenkielistä päivähoitoa tarvitsevien lasten määrää kartoitettiin lähettämällä lastentarhoihin kyselyitä. Päiväkodin muoto suunniteltiin yhteistyössä vanhempien kanssa ja se aloitti toimintansa kerhomuotoisena, koska vanhemmat eivät kyenneet tuomaan lapsia kokopäiväiseen hoitoon. Alussa tavoitteena oli, että päiväkotitoimii viikossa kaksi ja puolipäiväisesti, mutta loppujen lopuksi päiväkotitoimii vain yhtenä päivänä viikossa. Koska päiväkotitoimii sijaitsee Puistolassa, jonne kulkeminen kaikkialta pääkaupunkiseudulta ei ole ongelmatonta, eivät kaikki ilmoittautuneet lapset matkavaikeuksien vuoksi aloittaneet päivähoitoa. Päivähoidon aloittaneita lapsia oli loppujen lopuksi neljä. Päivähoidon loppuaikoina hoitoon saapui vain yhden vanhemman lapset (yhteensä kaksi lasta).

Päivinä, jolloin päivähoitoa ei järjestetty Puistolassa, matkusti päivähoitajana työskennellyt henkilö saamenkielisten lasten omaan päivähoitopaikkaan tai jopa kotiin antamaan lapsille niin sanottua kielisuihkua. Saamelaisperheitä asuu ympäri pääkaupunkiseutua, joten saamenkielinen työntekijä käytti runsaasti aikaa matkustamiseen kulkiessaan lasten luo. Päiväkodeissa, jonne saamenkielinen työntekijä matkusti, saattoi olla vain yksi saamenkielinen lapsi. Ongelmaksi nousi tässä kiertomallissa se, että työntekijälle ei aina ilmoitettu, jos lapsi ei ollut sinä päivänä päivähoitossa, jolloin työntekijä matkusti turhaan paikalle. Työntekijä kulki yhteensä viiden lapsen luona puhumassa ja leikkimässä saameksi. Vanhempien mukaan kiertomalli toimi hyvin, sillä siinä voidaan löytää lapsen oma kieli-taso.

Haastatteluisissa tuli ilmi, että Puistolassa toimiva päiväkotitoimii on sijaintina huono. Vanhempien mukaan päiväkotitoimii tulisi toimia paikassa, jonne olisi hyvät kulkuyhteydet ympäri pääkaupunkiseutua. Tällaisena paikkana nousi esille Helsingin keskusta. Haastattelujen mukaan ongelmaksi koettiin myös se, että saamenkielistä päivähoitoa pitävä työskenteli osa-aika-viikkoisena työntekijänä, jolloin palkkaus ei vastannut pääkaupunkiseudun elinkustannuksia.

Saamenkielinen päivähoito jouduttiin kuitenkin lopettamaan haastattelujen mukaan opettajan puutteen ja olemattoman rahoituksen vuoksi. Sen sijaan Helsingin kaupungin mukaan työntekijä ja tilat olisivat olleet, mutta päivähoito jouduttiin kuitenkin lopettamaan joulukuussa lasten puutteen vuoksi. Helsingin kaupungin mukaan kaupunki on edelleen valmis järjestämään saamenkielistä päivähoitoa, jos vanhemmat sitä hakevat. Haastat-

teluissa nousi esille, että vanhemmat halusivat lapsilleen saamenkielisen päivähoidon.

Lasten viriketoiminta jatkui kevään 2008 ajan saamenkielisenä musiikki-kerhona City Sámit järjestön rahoituksella.

7.3 Lopuksi

Pääkaupunkiseudulle saatiin ensimmäinen kunnallinen saamenkielinen päivähoito, kun se aloitti toimintansa vuonna 2007. Päivähoitotoiminta näytti lähtevän käyntiin hyvin, sillä ryhmälle löydettiin tilat omasta erillisestä rakennuksesta, jolloin ryhmä toimi erillään suomenkielisestä päivähoitoryhmästä, päiväkotiin saatiin saamenkielinen työntekijä ja ryhmään ilmoitautui kymmenen lasta. Sen toiminta loppui kuitenkin ennen kuin se oli ollut toiminnassa vuottakaan. Päiväkodin järjestelyt eivät onnistuneet toivotulla tavalla. Vanhempien kannalta ongelmana oli päiväkodin sijainti, jonne kulkeminen kodin ja työpaikan suunnilta ei ollut ongelmattonta. Työntekijän kannalta ongelmana oli työsuhteen osa-aikaisuus ja palkkaus sekä kiertomallissa ilmenneet ongelmat, joiden vuoksi kertyi ylimääräisiä matkustuskilometrejä.

Tutkimusten mukaan pohja lapsen kaksikielisyydelle ja vahvalle identiteetille luodaan jo ennen kouluikää. Tärkeimmät opettajat ovat kotona: lapsen omat vanhemmat. Yhteiskunnalla on kuitenkin oma vastuunsa lapsen tukemisessa kaksikielisyyteen kasvamisessa. Tutkimusten tulokset osoittavat, että perheessä käytettävä vähemmistökieli ei takaa lapselle toiminnallista kaksikielisyyttä, vaan sen toteutumiseen vaikuttavat muutkin tekijät. Koska saamelaisperheet asuvat pääkaupunkiseudulla saamelaisalueen ulkopuolella, voivat lapsen kontaktit saamen kieleen olla vähäisiä, eikä kielen käytössä ole vaihtelevuutta. Tämänkaltaisessa tilanteessa saamen kieli alkaa köyhtyä ja valtaväestön kieli alkaa dominoida. Sen seurauksena tasapainoista kaksikielisyyttä on vaikea saavuttaa. Jos lapset eivät opi oman kansansa kieltä, kaikki muut toimenpiteet kielen hyväksi ovat lopulta turhia.

Viranomaisten tulisi huomioida, että omankielisen päivähoidon järjestäminen ei ole kansalaisjärjestön tai vanhempien vastuulla, vaan kunnilla on lakisääteinen velvollisuutensa järjestää myös saamenkielistä päivähoitoa. Lasten vähäinen määrä ei poista kunnan velvollisuutta järjestää päivähoitoa. Jos vanhemmat hakevat paikkaa lapselleen saamenkielisestä päivähoitoryhmästä, on kunnalla velvollisuutena järjestää tilat ja työntekijä. Lisäksi yleensä parhaimmat tulokset päivähoitojärjestelyjen onnistumisessa saa-

vutetaan, kun päivähoitoa suunnitellaan yhteistyössä vanhempien kanssa. Vanhempien, jotka haluavat lapsilleen saamenkielistä päivähoitoa, tulisi osoittaa hakemuksensa kunnalle.

Yhdenvertaisuuslain 2.2 §:ssä tarkoitetulla soveltamisalalla syrjintä on kielletty etnisen alkuperän perusteella. Lain 2.2 § 1 kohdassa syrjintä kielletään, kun kysymys on sosiaali- ja terveystalvuluista.⁶⁷ Tämä kohta kattaa myös sen, että päivähoidon järjestämisessä ei saa syrjiä etnisen alkuperän takia.

Päivähoitoa järjestettäessä kuntien tulisi siis miettiä sen muotoa. Vähemmistövaltuutettu on todennut, että saamenkielisten lasten päivähoidon järjestäminen sekakieliryhmässä suomenkielisten lasten kanssa johtaa helposti syrjintäkiellon vastaiseen tilanteeseen.⁶⁸ Saamenkielisten lasten päivähoiton järjestäminen samassa ryhmässä suomenkielisen päivähoiton kanssa voi johtaa tilanteeseen, joka saattaa saamenkieliset lapset erityiseen epäedulliseen asemaan muihin nähden. Suomen kieli saisi valtaväestön kielenä helposti enemmän tilaa kuin vähemmistökielenä oleva kieli, vaikka ryhmässä toimisi myös saamenkielentaitoinen työntekijä. Näin ollen suomenkielisten lasten äidinkieli kehittyisi aivan eri tavalla kuin saamenkielisten lasten äidinkieli. Tilanne täyttäisi täten välillisen syrjinnän määritelmän. Vähemmistövaltuutettu on edelleen todennut, että tilanne, jossa saamelaiselle lapselle ei ole järjestetty lasten päivähoitoa hänen äidinkielellään, vaikka samaan aikaan suomenkielisille lapsille on järjestetty päivähoitoa heidän omalla äidinkielellään, on myös syrjintäkiellon vastainen. Tämänkaltaisessa tilanteessa saamelaisten ja suomenkielisten lasten oikeus saada lasten päivähoitoa heidän omalla äidinkielellään koko maassa on lainsäädännössä yhtä vahva, mutta käytännössä saamelaista lasta kohdellaan epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta kohdellaan vertailukelpoisessa tilanteessa. Tilanne täyttää täten välittömän syrjinnän määritelmän. Vetoaminen palvelujen tarvitsevien vähäiseen määrään ei ole perusteltavissa.⁶⁹

Edellä mainitun mukaisesti Helsingin kaupungissa järjestetyn saamelaisten lasten päivähoiton muoto ei ollut syrjintäkiellon vastainen, sillä saamelaisten lasten päivähoito järjestettiin omassa ryhmässään erillään suomenkielisestä päivähoitosta. Sen sijaan tilanne, jossa saamenkielistä päivähoitoa ei järjestetä pääkaupunkiseudun kuntien alueilla, vaikka vanhemmat olisivat

---

67 Yhdenvertaisuuslaki 21/2004

68 Vähemmistövaltuutetun lausunto 12.10.2007 (1424/65/2006). Lisäksi vähemmistövaltuutetun lausunto 11.5.2007 (2256/65/2005) ja hakemus syrjintäasiassa syrjintälautakuntaan 29.11.2007 (2256/65/2005TM)

69 Kts. Apulaisoikeuskanslerin päätös 18.10.1991, 813/1/89

hakeneet lapsilleen saamenkielistä päivähoitopaikkaa, olisi syrjäntäkiellon vastainen ja täydyttäisi täten välittömän syrjinnän tunnusmerkistön.

Toimenpide-ehdotukset 3

- Prosessin käynnistämiseksi saamenkielistä päivähoitoa haluavien vanhempien tulisi osoittaa hakemuksensa kuntiin
- Kuntien tulee järjestää saamenkielistä päivähoitoa sitä hakevien vanhempien lapsille
- Päivähoidon suunnittelussa on tehtävä yhteistyötä vanhempien kanssa

8. MUUT SAAMENKIELISET SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUT

8.1 Säädökset ja rahoitus

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain⁷⁰ mukaan potilaan äidinkieli, hänen yksilölliset tarpeensa ja kulttuurinsa on mahdollisuuksien mukaan otettava hänen hoidossaan ja kohtelussaan huomioon. Lain 5 §:n 2 momentin mukaan terveydenhuollon ammattihenkilöstön on annettava potilaalle selvitys siten, että tämä riittävästi ymmärtää sen sisällön. Jos terveydenhuollon ammattihenkilö ei osaa potilaan käyttämää kieltä, on mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkkauksesta, tarpeen mukaan myös saamen kielelle.

Erikoissairaanhoitolain⁷¹ mukaan sairaanhoidon järjestämisessä on kiinnitettävä erityistä huomiota potilaan hoidon järjestämiseen hänen omalla äidinkielellään.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain⁷² mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon asiakkaan toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkieltensä ja kulttuuritaustansa. Tämän perusteella on luonnollisesti otettava huomioon myös saamenkielisen asiakkaan äidinkieli ja kulttuuritausta, vaikka

---

70 (785/1992) 3 §:n 3 momentti

71 (1062/1989) 35 §

72 (812/2000) 4 §:n 2 momentti

säännöksessä ei saamen kieltä mainitakaan. Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa sosiaalihuollolla tarkoitetaan sosiaalihuoltolaissa⁷³ tarkoitettuja 17 §:ssä mainittuja sosiaalipalveluja, tukitoimia, toimeentulotukea, elatustukea, sosiaalista luottoa sekä mainittuihin palveluihin ja etuuksiin liittyviä toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on edistää ja ylläpitää yksityisen henkilön tai perheen sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä.⁷⁴ Lain 4 §:n mukaan asiakkaalla on oikeus saada hyvää kohtelua ilman syrjintää.

Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain⁷⁵ mukaan vammaista henkilöä on palveltava ja palveluja järjestettävä ottaen huomioon hänen äidinkiensä.

Asiakkaan oikeudet sosiaalipalveluissa otetaan huomioon myös yhdenvertaisuuslaissa. Lakia sovelletaan muun muassa silloin, kun kysymys on etnisen alkuperän perusteella tapahtuvasta syrjinnästä sosiaalipalveluissa. Yhdenvertaisuuslain 2 § 2 momentin 1 – kohdan mukaisilla sosiaalipalveluilla tarkoitettaisiin muun muassa sosiaalihuoltolain⁷⁶ mukaisia kunnan järjestämiä sosiaalipalveluita sekä erityislainsäädännössä säädettyjä sosiaalipalveluja, kuten vanhustenhuoltoa ja edellä käsiteltyä lasten päivähoitoa.⁷⁷

Valtion talousarviossa on saamelaiskäräjille osoitettu vuodesta 2002 lähtien vuodeksi kerrallaan erillinen valtionavustus saamenkielisten sosiaali- ja terveystalvelujen turvaamiseksi saamelaisten kotiseutualueella. Nykyinen rahoitusmenettely saamenkielisten sosiaali- ja terveystalvelujen turvaamiseksi on muotoutunut tärkeäksi osaksi saamelaisten kulttuuri-itsehallintoa, jonka kautta saamelaiset voivat saamelaisten kotiseutualueella keskeisesti vaikuttaa heille suunnattujen talvelujen toteuttamiseen. Valtionavustus maksetaan Saamelaiskäräjien kautta saamelaisten kotiseutualueen kunnille. Kotiseutualueen ulkopuoliseen saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhoidon kustannuksiin ei myönnetä erillistä määrärahaa, vaan talveluihin tai tulkkaukseen mahdollisesti käytettävät varat otetaan kuntien budjeteista.

---

73 (710/1982)

74 sosiaalityö, kasvat- ja perheneuvonta, kotitalvelut, asumistalvelut, laitoshuolto, perhehoito, vammaisten henkilöiden työllistymistä tukeva toiminta ja vammaisten henkilöiden työtoiminta.

75 (380/1987) 7 §

76 (710/1982) 17 §

77 HE 44 – 2003, vp, sivu 45

8.2 Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttö pääkaupunkiseudulla

Tässä selvityksessä selvitettiin vain saamenkielisten asiakkaiden kokemuksia saamenkielisistä sosiaali- ja terveyspalveluista pääkaupunkiseudulla.

Haastattelujen mukaan yksikään saamenkielinen henkilö ei ollut käyttänyt omaa kieltään tai pyytänyt tulkkausta saameksi käyttäessään sosiaali- ja terveyspalveluja pääkaupunkiseudulla. Haastatteluista tuli kuitenkin ilmi, että palveluita käytettäisiin saameksi, jos siihen olisi mahdollisuus. Tämä edellyttäisi, että sosiaali- tai terveyspalvelua antava henkilö osaisi saamen kieltä, sillä tulkin käytön koettaisiin hankaloittavan ja mahdollisesti pitkitävän asioimista.

8.3 Lopuksi

Sosiaalipalveluissa ja terveydenhuollon palveluissa on erityisen tärkeää, että potilas voi käyttää ja saada tietoa hoidosta omalla kielellään sekä saada hoitoa, jossa otetaan huomioon hänen oma kielensä ja kulttuurinsa. Suomessa saamea äidinkielenään puhuvat henkilöt hallitsevat suomen kielen yleisesti ottaen hyvin. Kuitenkin varsinkin iäkkäämmästä saamelaisväestöstä löytyy henkilöitä, joiden suomen kielen taito on huono tai mahdollisesti huononee iän myötä. Pääkaupunkiseudulla tulisi harkita saamenkielisten palveluiden toteuttamista erityisesti erityisryhmille, kuten vanhuksille, jotka ikääntyessään voivat tarvita enenevässä määrin palveluita sillä kielellä, joka on heidän ensimmäisenä oppimansa kieli.

Vaikka tällä hetkellä tarvetta saamen kielen käyttöön asiakaspalvelutilanteessa ei olekaan, olisi kuntien syytä alkaa myös pääkaupunkiseudulla varautua saamelaisväestön ikäjakauman rakenteelliseen muutokseen. Kuntien tulisi varautua siihen, että pääkaupunkiseudulle asettuneet saamelaiset henkilöt eivät vanhetessaan muuta kotiseutualueelle, jossa olisi mahdollisesti tarjolla omankielistä vanhustenhoitoa, vaan he voivat tarvita saamenkielisiä sosiaali- ja terveyspalveluita, kuten vanhustenhoitoa, pääkaupunkiseudulla. Vaikka saamelaisten kielelliset oikeudet ovatkin paremmin turvatut kotiseutualueella, on myös kotiseutualueen ulkopuolella huomioitava saamelaisen henkilön kieli ja kulttuuri sosiaali- ja terveyspalveluissa. Pitkän tähtäimen suunnittelulla kunnat voivat välttää tilannetta, jossa saamelaisväestön oikeudet omaan kieleensä ja kulttuuriinsa jäisivät toteutumatta pääkaupunkiseudulla. Aiheellista olisi selvittää, miten varautetaan myös saamelaisväestön ikääntymiseen pääkaupunkiseudulla.

Kuntien tulisi lisäksi arvioida tiedottamisstrategiaansa saamen kielellä myös sosiaali- ja terveyspalveluiden osalta saamelaisten perustuslaillisen alkuperäiskansastatuksen huomioiden. Esimerkiksi internet-sivujen kääntäminen saamen kielelle olisi yksi tapa huomioida saamenkielinen asiakaskunta.

Vähemmistökielen säilyttäminen kaupunkiympäristössä, missä omankielisiä palveluita on vähän, voi olla raskasta. Erityisesti kielen siirtäminen lapsille vaatii vanhemmilta aktiivisuutta. Aiheellista olisi pohtia myös voidaanko vanhempien kielen siirtämistä lapsille tukea sosiaali- ja terveyspalveluissa, erityisesti neuvolapalveluissa. Neuvolassa työskentele hoitohenkilökunta tulisi kouluttaa vähemmistö- ja monikulttuuristen perheiden tukemiseen vanhempien kulttuurikasvatuksessa. Lapsen äidinkielen oppiminen alkaa heti synnyttyä, joten tärkeää olisi, että saamenkieliset vanhemmat puhuvat lapselleen saamea heti alusta alkaen. Neuvolan tuki korostuisi tässä asiassa erityisesti kaupunkiympäristössä, jossa kielen vaihtaminen valtaväestön kieleen on helppoa.

Yhteiskunnan monimuotoinen saamelaistaustaisten ihmisten tukeminen saamen kielen ja kulttuurin säilyttämisessä sekä aktiiviset edistämistoimet ovat tärkeitä kulttuurin säilymisen kannalta. Saamelaisperheiden tukeminen kielen säilyttämisessä ja välittämisessä jälkipolville tulisi aloittaa jo perheen siirryttyä neuvolapalveluiden käyttäjiksi.

Toimenpide-ehdotukset 4

- Selvitys saamen kielen ja kulttuurin huomioon ottamisesta pääkaupunkiseudun sosiaali- ja terveyspalveluissa. Kuntien varautuminen ikääntyvään saamelaisväestöön pääkaupunkiseudulla
- Saamenkielisen tiedottamisen suunnittelu sosiaali- ja terveyspalveluissa
- Saamelaisvanhempien tukeminen oman kulttuurin ja kielen säilyttämisessä neuvolapalveluissa

9. SAAMENKIELISTEN KULTTUURIPALVELUIDEN TARJONTA PÄÄKAUPUNKISEUDULLA

9.1 Saamelainen kulttuuri pääkaupunkiseudulla

Kuten aikaisemmin on tullut esille, saamelaisilla on myös pääkaupunkiseudulla perustuslaillinen oikeus kieleensä ja kulttuuriinsa. Kulttuuripalveluiden järjestämisessä on lainsäädännössä ainoastaan mediapalveluissa ja kirjastopalveluissa huomioitu saamen kieli. Jälkimmäinen laki velvoittaa vain kotiseutualueella toimivia kirjastoja.

9.1.1 Saamelainen kulttuuritoiminta pääkaupunkiseudulla

Ensimmäinen saamelaiskulttuuria tukenut yhdistys Suomessa on ollut Helsingissä vuosina 1932–2007 toiminut Lapin Sivistysseura. Järjestö oli suomalaisten keskuudessa toimiva saamelaiskulttuuria tukeva järjestö, joka teki monipuolista kulttuurityötä saamelaisen kulttuurin hyväksi koko Suomen alueella. Saamelaisten perustamia seuroja on pääkaupunkiseudulla ollut kaksi: Mii-yhdistys vuosina 1974–1981 ja City Sámit ry.

Pääkaupunkiseudulla toimiva saamelaisten yhdistys City Sámit on perustettu vuonna 1988 ajamaan kaupunkisaamelaisten kulttuurisia, oikeudellisia ja taloudellisia asioita sekä edistämään heidän yhteenkuuluvuuttaan. Nykyään yhdistykseen kuuluu 120 jäsentä. Yhdistys on toiminut aktiivisesti ja on toimillaan koonnut saamelaisia yhteen sekä välittänyt tietoa saamelaisuudesta muille kaupunkilaisille. Lisäksi se on järjestänyt muun muassa seminaareja, juhlia, konsertteja sekä kieli-, käsityö- ja joikukursseja. Kuten aikaisemmin on tullut esille, niin yhdistys on myös aktiivisesti pyrkinyt kehittämään pääkaupunkiseudun saamenkielisiä palveluja. Järjestön tavoitteena on edistää pääkaupunkiseudulla asuvien saamelaisten kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia ja asioita sekä toimia saamelaiskulttuurin näyteikkunana maailmalle.⁷⁸

City Sámit järjestö on ollut aktiivisesti edistämässä muun muassa saamenkielisen päivähoidon perustamista. Järjestön toimesta on järjestetty säännöllisesti saamen keskustelukerhoja saamentaitoisten kielitaidon ylläpitämiseksi jo neljän vuoden ajan. Kurssi on suunnattu kieltä opettelemassa

---

78 City Sámit toimintakertomus 2006

oleville henkilöille ja sitä on pidetty kerran viikossa kahden tunnin ajan Franzeniassa. Kurssi on järjestetty City samit järjestön ja yliopiston yhteistyönä. Kurssin tarkoituksena on opetella käyttämään saamea arkikielenä. Kurseilla luetaan saamenkielisiä tekstejä ja keskustellaan saameksi. Osallistujien määrä on kasvanut vuosi vuodelta ja tänä vuonna osallistujia on ollut noin 7-9.

Haastatteluissa kävi ilmi, että aistittavissa on ollut mielenkiinnon väheneminen vapaaehtoisuudelta lähtevään järjestötyöhön. City Samit yhdistyksellä ei ole omia tiloja, jonne kokoontua. Haastatteluista kävi ilmi, että kokouksia on pidetty muiden järjestöjen tavoin useissa eri paikoissa, joskus jonkun kotona. Haastatteluissa nousi toive omasta saamelaisesta kulttuuritalosta pääkaupunkiseudulla. Ehdotuksissa oli ajatuksena, että talossa voisi toimia myös esimerkiksi saamenkielinen päivähoito, jolloin sen tulisi sijaita Helsingin keskustan läheisyydessä.

Haastattelujen mukaan saamelainen kulttuuri näkyy pääkaupunkiseudun katukuvassa vain erityisten juhlien aikaan, kuten saamelaisten kansallispäivänä 6. helmikuuta. Saamelaiset näkyivät värikkäineen pukuineen ja iltakonsertteineen Helsingin katukuvassa myös esimerkiksi City Samit järjestön 20-vuotis juhlassa 26. huhtikuuta 2008. Selvityksen tekemisen aikoihin pääkaupunkiseudulla sai ensi-iltansa saamelaiselokuva *Kautokei-non kapina*, joka perustuu tositapahtumiin. Elokuva on tuotettu ja kuvattu Norjassa. Pääkaupunkiseudulla toimiva saamelainen kulttuuritalo voisi toimia saamelaisten kohtaamispaikkana, ja se voisi tuoda saamelaisen kulttuurin konkreettisemmin esille pääkaupunkiseudulla.

9.1.2 Lopuksi

Pääkaupunkiseudulla saamelaisen kulttuurin näkyminen katukuvassa ei ole arkipäiväistä. Pääkaupunkiseudulla toimiva saamelaisyhdistys on toiminut aktiivisesti jo vajaan parin vuosikymmenen ajan järjestäen erilaisia kulttuuritapahtumia ja pyrkien edistämään saamenkielisten oikeuksia. Pääkaupunkiseutu on alueellisesti laaja alue, eivätkä saamelaiset ole keskittyneet asumaan millekään tietylle alueelle tai edes samaan kuntaan. Koska yhteisöllä ei ole omaa kohtaamispaikkaa, on syntynyt ajatus saamelaisesta kulttuuritalosta.

Kulttuuritalo kokoaisi pääkaupunkiseudulla asuvat saamelaiset yhteen, jolloin oman kielen ja kulttuurin säilyttämisessä pääkaupunkiseudulla olisi paremmat edellytykset. Esimerkiksi Oslolla sijaitsee saamelaisten

kulttuuritalo, joka on perustettu vuonna 2004.⁷⁹ Kulttuuritalossa toimii muun muassa kauppa, joka myy esimerkiksi saamelaisia koruja, kirjoja ja musiikkia sekä galleria, jossa on esillä saamelaistaiteilijoiden tuotantoa. Pääkaupunkiseudulla saamelaisten kulttuuritalossa voisi samoissa tiloissa mahdollisesti toimia myös saamelainen päivähoito.

Toimenpide-ehdotukset 5

- Harkittavaksi saamelaisen kulttuuritalon tai -tilan perustaminen Helsinkiin

9.2 Saamenkieliset mediapalvelut

9.2.1 Säädökset

Vuoden 1999 alusta voimaan tulleen Yleisradio Oy:stä annetun lain (1380/1993) 7 §:n 4 kohdan mukaisesti yleisradiotoiminnan tulee julkisen palvelun erityisenä tehtävänä kohdella ohjelmatoiminnassaan yhtäläisin perustein suomen- ja ruotsinkielisiä kansalaisia ja tuottaa palveluja saamen, romanin ja viittomakielellä sekä soveltuvin osin myös maan muille kieliryhmille.

9.2.2 Saamenkielinen media Suomessa

Yleisradion alaisuudessa toimiva Sámi Radio on tärkein saamelainen media Suomessa. Säännölliset radiolähetykset saameksi alkoivat Suomessa vuonna 1947. Sámi Radio on ainoa kanava, josta saamelaiset voivat kuunnella uutisia ja ohjelmia omalla äidinkielellään. Radion toimintakeskus sijaitsee Inarissa ja sen lisäksi Sámi Radiolla on paikallistoimitukset Utsjoella ja Enontekiön Kaaresuvannossa. Pääosa ohjelmistosta tuotetaan pohjoissaameksi, mutta ohjelmia tuotetaan myös inarin- ja koltansaameksi. Sámi Radiolla on tärkeä merkitys saamen kielen edistämässä ja saamelaisen kulttuurin säilyttämisessä. Sen lisäksi se on historiansa aikana lujittanut saamelaisten yhteisöllisyyttä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta.⁸⁰ Suomen saamenkielinen radio tekee lisäksi päivittäin yhteistyötä muiden Pohjois-

⁷⁹ Kulttuuritalon ovat perustaneet Samefolkets parti, Oslo Samiid Searvi, Samisk Folkeforbund ja Samisk Sosialdemokratisk forening.

⁸⁰ Sara 2007: johtopäätökset

maissa sijaitsevien Sámi Radioiden⁸¹ kanssa. Vuosittain Sámi Radio lähettää noin 2000 tuntia ohjelmaa, jota voi kuunnella nykyään myös internetin välityksellä.

Norja ja Ruotsi aloittivat saamenkielisten TV- uutisten yhteistuotannon syksyllä 2001. Suomen yleisradio liittyi tuotantoon vuoden 2002 alussa. Kuten radionkin puolella, niin myös TV-uutiset ovat pääosin pohjoissaamenkielellä. Uutisstudio sijaitsee Norjan puolella Karasjoella, josta uutiset lähetetään Suomeen, Ruotsiin ja Norjaan, mutta jokaisesta maasta tuotetaan uutisjuttuja lähetyksiin. Suomen television digitalisoinnin myötä Omdasat siirtyi lähetettäväksi FST5-kanavalle. Utislähetyksellä ei ole kiinteää lähetysaikaa vaan ne lähetetään klo 22.00-00.00 välisenä aikana.

Vuoteen 2007 asti Suomessa ei ollut uutisten lisäksi muita pysyviä saamenkielisiä TV-lähetyksiä, kunnes myös Suomessa aloitettiin lapsille suunnatun ohjelman lähettäminen. Syksyllä 2007 alkoi yleisradion kanavalla näkyä saamenkielinen lastenohjelma nimeltään Unna Junná, jonka kesto viikoittain on 15 minuuttia. Ohjelman pääkielenä on pohjoissaame, mutta siinä on myös inarin- ja koltansaamenkielistä sisältöä. Ohjelma tuotetaan yhteistyössä Ruotsin SRK yleisradion kanssa. Ohjelma lähetetään sunnuntai-aamuisin FST5-kanavalta.

Pohjoissaameksi julkaistaan eniten saamenkielistä kirjallisuutta ja lehtiä. Suurin osa kustannustoiminnasta tapahtuu kuitenkin Norjassa. Tällä hetkellä Suomessa ei ilmesty pohjois- tai koltansaamenkielistä lehteä ollenkaan,⁸² mutta inarinsaamenkielinen ilmestyy. Inarinsaameksi on Suomessa ilmestynyt vuodesta 1986 lähtien *Anaras*-niminen aikakausjulkaisu, joka ilmestyy 4-5 kertaa vuodessa. Julkaisu toimitetaan ilmaiseksi kaikille inarinsaamelaisille ja inarinsaamenkielen yhdistyksen kannattajajäsenille. Lisäksi internetissä on ilmestynyt vuoden 2007 syyskuusta lähtien kerran viikossa ilmestyyvä inarinsaamenkielinen verkkolehti *Kieras*.

9.2.3 Saamenkielisen median käyttö pääkaupunkiseudulla

Vaikka saamenkielisen median seuraaminen pääkaupunkiseudulla ei ole yhtä helppoa kuin Pohjois-Suomessa, kuuntelevat ja katselevat myös pääkaupunkialueella asuvat saamelaiset saamenkielistä mediaa. Kuten medianseuraamisessa yleensä, myös saamelaisten keskuudessa ilmenee kirjavuutta seurattavassa median ja siihen käytetyn ajan osalta.

---

81 Norjassa on NRK Sámi radio ja Ruotsissa SVT Sámi radio.

82 Pohjoissaamenkielinen aikakauslehti Sápmeleat ilmestyi vuoteen 2004 asti.

Pääkaupunkiseudulla näkyvät saamenkieliset uutislähetykset, mutta ohjelmalla on eri lähetysaika kuin Pohjois-Suomessa. Haastattelujen mukaan saamenkielisten uutisten lähetysaika koettiin huonoksi. Useat haastateltavat, varsinkin työssäkäyvät, perheelliset ja iäkkäämmät henkilöt, eivät sano seuraavansa saamenkielisiä uutisia juuri niiden myöhäisen lähetysajan vuoksi. Haastateltavat kokivat myös huonoksi sen, että Oddasat-lähetysten ohjelma-aika muuttuu jatkuvasti, minkä vuoksi täytyy päivittäin varmistaa lähetysajankohta, jos ohjelman haluaa katsoa TV:stä, eikä omista tallentavia välineitä. Lähetysajankohdan epävarmuutta ja myöhäistä ajankohtaa kritisoitiin lähes joka haastattelussa. Haastatteluissa nousi esille toivomus saamenkielisen uutislähetysten sijoittamisesta kiinteään aikaan alkuiltaan. Oddasat-lähetys on mahdollista nähdä myös internetissä. Useat haastateltavat käyttivät tätä mahdollisuutta hyväkseen, mutta varsinkin vanhempi väestö ei käytä internetin uutisarkistoa. Saamenkieliset uutiset koetaan haastattelujen mukaan merkittäviksi, koska niistä kuulee saamen kieltä sekä pohjoismaisen saamelaisalueen uutisia, joista ei muuten kerrota valtakunnallisissa uutislähetyksissä. Saamenkielisten uutisten koetaan myös lisäävän muun väestön tietoa saamelaisista ja saamelaisyhteiskunnan ajankohtaisista asioista.

Haastatteluissa nousi esille myös Unna Junná-lastenohjelman merkittävyys. Ohjelmaa katsotaan lapsiperheiden lisäksi myös sellaisissa talouksissa, joissa muita lastenohjelmia ei katsota. Unna Junná-ohjelmassa koettiin tärkeäksi siinä käytettävä saamen kieli sekä ohjelmassa oleva saamelaiskulttuurin aspekti. Ohjelman kuvallinen esitys tarjoaa haastattelujen mukaan myös kieltä osaamattomalle vaihtoehtoisen ikkunan pohjoisen elämään ja saamelaiseen kulttuuriin sen tuodessa esille toisenlaisen näkökulman pohjoiseen elämään kuin mainonnassa perinteisesti tuodaan esille. Haastatteluissa kuitenkin kritisoitiin saamenkielisten lastenohjelmien määrän vähyyttä.

YLE Sámi Radiota on mahdollista kuunnella ainoastaan internetin välityksellä pääkaupunkiseudulla. Haastattelujen perusteella useat pääkaupunkiseudun saamelaisista käyttävät tätä mahdollisuutta hyväkseen, mutta useat kokevat sen myös hankalaksi. Mahdollisuus kuunnella lähetyskiä ja arkistoituja lähetyskiä internetin kautta koettiin kuitenkin pääsääntöisesti hyväksi, sillä radio ei muuten kuulu pääkaupunkiseudulla ja lisäksi internet lisää mahdollisuutta kuunnella tallennettuja lähetyskiä itselle sopivampana ajankohtana. Kuitenkin erityisesti vanhempi väestö ei kuuntele Sámi Radiota ollessaan pääkaupunkiseudulla, mutta kuuntelee sitä käydessään Pohjois-Suomessa. Haastateltujen mukaan Sámi Radiota kuunneltaisiin useammin, jos sitä olisi mahdollista kuunnella valtakunnallisena radiokanavana esimerkiksi autoradion välityksellä.

Ainoastaan osa haastateltavista kertoi tilaavansa saamenkielistä lehteä kotiinsa, osa haastateltavista käy lukemassa saamenkielistä lehteä kirjastossa. Kaikki haastatelluista eivät kuitenkaan seuraa saamenkielistä sanomalehdistöä. Yhtenä syynä tähän kerrottiin olevan sen, että esimerkiksi Norjassa ilmestyvässä lehdissä on enemmän Norjan puolen saamenmaahan liittyviä uutisia ja liian vähän Suomen puolelta kerrottuja uutisia. Osa haastatelluista lisäksi koki Norjan saamenkielisessä lehdistössä käytettävän saamenkielen murteen olevan vierasta ja osittain jopa vaikeaselkoista.

Haastateltavat kokivat yleisesti ottaen saamenkielisen mediatarjonnan liian suppeaksi. Tarvetta olisi saamenkielisille ohjelmille, erityisesti lasten- ja nuortenohjelmille, saamenkielisen radion kuulumisen ulottumisen myös pääkaupunkiseudulle sekä Suomen puolella ilmestyvään pohjois- ja koltansaamenkieliseen lehteen.

9.2.4 Lopuksi

Mahdollisuus kuulla ja lukea oman äidinkielistä mediaa koetaan merkittäväksi. Lisäksi pääkaupunkiseudun saamelaiset ovat urbaanista asuinympäristöstään huolimatta kiinnostuneita saamelaisalueen uutisista ja tapahtumista. Saamenkielisen median seuraaminen vaatii kuitenkin enemmän omaa aktiivisuutta kuin suomen- tai ruotsinkielisen median seuraaminen. Nähdäkseen saamenkieliset TV-uutiset pääkaupunkiseudulla täytyy päivittäin seurata lähetyksensä, tallentaa uutislähetys tai katsoa lähetys internetistä. Lukeakseen pohjoissaamenkielistä lehteä täytyy mennä tiettyihin pääkaupunkiseudun kirjastoihin tai tilata lehti Norjasta. Lisäksi, jos haluaa kuunnella saamenkielistä radiota, onnistuu se ainoastaan internetin välityksellä.

Saamenkielisiä radiolähetyksiä on kiitettävästi, varsinkin pohjois- ja inarinsaameksi. Sámi Radion kuuntelumahdollisuuden rajoittuminen pääkaupunkiseudulla ainoastaan internetin välityksellä tapahtuvaan kuuntelemiseen, asettaa Sámi Radion kuuluvuusalueen ulkopuolella asuvat saamelaiset eriarvoiseen asemaan. Koska saamenkielisen radio-ohjelman kuunteleminen vaatii laitetta, jossa on internetyhteys, rajoittaa se kuuntelumahdollisuuksia. Saamenkielisen radion kuuluvuusalue tulisi ulottaa valtakunnalliseksi.

TV-tuotannossa uutisten ja lastenohjelman lisäksi muu saamenkielinen ohjelmisto puuttuu kokonaan. Ratkaisuna tilanteeseen voi olla saamenkielisen ohjelmatuotannon käynnistäminen tai saamenkielisten ohjelmien ostaminen muista Pohjoismaista. Erityisen tärkeää olisi saada lapsille ja

nuorille suunnattua saamenkielisiä TV-ohjelmia. Saamelaisen kulttuurin näkökulmasta ja saamen kielellä tehdyt TV-ohjelmat toimivat myös muulle väestölle kurkistusikkunana saamelaiseen kulttuuriin. Ohjelmien koetaan antavan muulle väestölle lisää tietoa saamelaisista, jolloin ”eksotisten” ja stereotyyppisten käsitysten tilalle tulee totuudenmukaista tietoa.

Saamen kieleen tulee jatkuvasti uusia uudissanoja. Suomessa puhuttaville saamen kielille on oma kanavansa ainoastaan saamenkielisen radiokanavan kautta, mutta painettu kanava puuttuu. Tämä johtaa siihen, että saamenkielinen uudistuminen ei pääse leviämään luontaisesti kirjoitetun kielen kautta. Suomessa on pohjoissaameksi ilmestyvän sanoma- tai aikakauslehden puute. Lisäksi tulisi kannustaa perustamaan koltansaamenkielinen media.

Saamelaisten vaikutusmahdollisuuksia heitä koskevan yleisradiotoiminnan suunnittelussa ja hallinnossa tulisi lisätä. Myös apulaisoikeusasiamies Rautio⁸³ tutki vuonna 2003 tarkastuksen johdosta omana aloitteena saamelaisten vaikutusmahdollisuuksien lisäämistä Yleisradio Oy:n hallintoelimissä. Apulaisoikeusasiamies Rautio totesi asiassa antamassaan päätöksessä muun muassa, että saamelaisia on tarkasteltava erityisenä vähemmistönä, jonka asema jossakin määrin poikkeaa muista perustuslain 17 §:n 3 momentissa tarkoitetuista ryhmistä. Tämän vuoksi olisi syytä pohtia, onko saamelaisten nykyinen vaikutusmahdollisuus sopusoinnussa lainsäädännön saamelaisille tunnustaman erityisaseman kanssa. Apulaisoikeusasiamies Rautio päätyi ratkaisussa siihen, että oli olemassa myös oikeudellisia perusteita vahventaa saamelaisten edustusta Yleisradio Oy:n hallinnossa, mikä olisi periaatteellinen ilmaisu saamen kielen ja kulttuurin tukemisen puolesta.

Toimenpide-ehdotukset 6

- Saamenkielisen radion kuuluvuusalueen laajentaminen valtakunnalliseksi
- Saamenkielisten lastenohjelmien määrän lisääminen ja saamenkielisen nuortenohjelman liittäminen ohjelmistoon
- Pohjoissaamenkielisen lehden perustaminen
- Koltansaamenkielisen median perustaminen
- Saamenkielisen TV-tuotannon lisääminen ja saamelaisten vaikutusmahdollisuuksien lisääminen yleisradiotoiminnassa.

83 31.12.2003/dnro 112/2/01

10. KOKEMUKSIA VALTAVÄESTÖN ASEENTEISTA

Luulot ja uskomukset luovat pohjaa syrjinnälle. Saamelaisuus ei aina tule esille arkipäivän tilanteissa, koska saamelaiset eivät ulkonäöllisesti aina erotu etniseksi ryhmäksi valtaväestön joukossa. Saamelaisuuteen perinteisesti liitetty saamelaisten kansallisasu, lapin puku, on nykyään suurimmalla osalla käytössä ainoastaan erityistilanteissa, kuten perhe-, juhla- ja muissa tilaisuuksissa. Aikaisemmin arkipäiväisessä olleen lapin puvun ovat nykyään korvanneet länsimaiset vaatteet. Näin ollen saamelaisuus ei aina tule esille muuten kuin esimerkiksi saamelaisen henkilön itsensä ilmaisemana vuorovaikutustilanteissa tai joissakin tapauksissa sukunimen perusteella.

10.1 Saamelaisten pääkaupunkiseudulla kokema asenneilmapiiri

Haastattelujen mukaan asenneilmapiiri saamelaisia kohtaan on muuttunut paremmaksi tietoisuuden lisääntyessä. Niiden henkilöiden mukaan, jotka ovat asuneet pisimmän ajan pääkaupunkiseudulla, suhtautuminen saamelaisiin on ajan myötä parantunut. Haastatteluista nousi esille, että saamenkieliset uutiset ovat lisänneet tietoisuutta saamelaisuudesta ja pohjoisen asioista. Haastateltujen henkilöiden kokemusten mukaan suomalaiset katsovat saamenkielisiä uutisia, koska haluavat nähdä miten ihmiset elävät pohjoisessa ja koska haluavat kuulla saamen kieltä. Uutisten visuaalisuus tarjoaa katsojalle mahdollisuuden kurkistaa saamelaisten elämään.

Vielä 1990-luvun lopulla saamelaiset saivat vastata stereotyyppisiin kysymyksiin, kuten asuvatko saamelaiset edelleen kodassa ja onko pohjoisessa tieverkostoa. Nykyään usein kysytyt kysymykset liittyvät ihmisten pärjäämiseen pohjoisessa talvisaikaan sekä saamen kieleen. Usein kysyjät haluavat kuulla miltä saamen kieli kuulostaa ja tietää, miten erinäisiä asioita saamen kielellä sanotaan.

Useiden haastateltavien mukaan saamelaisuus tulee ilmi sukunimestä, jonka perusteella kysytään henkilön yhteyttä pohjoiseen ja saamelaisuuteen. Haastattelujen mukaan kiinnostusta saamelaiseen kulttuuriin ja kieleen ilmenee arkipäivän elämässä vuoden aikana niin paljon, että aina ei jaksakaan edes vastata kaikkiin kysymyksiin yksityiskohtaisesti. Erityisesti asiakaspalvelutehtävissä työskentelevät henkilöt joutuvat usein vastaamaan myös saamelaisuutta koskeviin kysymyksiin työtehtäviensä ohella.

Haastattelujen mukaan saamelaiset eivät pääsääntöisesti ole kokeneet arkipäivän rasismia tai syrjintää valtaväestön taholta. Ainoastaan yksi haasta-

teltava kertoi saamelaisuuden nousseen esille syrjivässä sävyssä työpaikan konfliktitilanteessa. Tilanne ratkaistiin saman tien. Lisäksi vähemmistövaltuutetun tietoon on tullut tapaus, jossa lapinpukuiset saamelaiset eivät päässeet ravintolaan sisään. Sen sijaan jokaisessa saamelaisen haastattelussa nousi esille se, että muulla väestöllä on paljon kiinnostusta saamelaisesta kulttuurista ja saamen kieltä kohtaan. Haastateltavat kokivat, että muulla väestöllä ei ole tarpeeksi tietoa saamelaisuudesta. Sen seurauksena reaktiona on useimmiten uteliaisuus ja kiinnostuneet kysymykset.

10.2 Lopuksi

Pääväestön asenteita saamelaisia kohtaan pidettiin haastatteluissa suhteellisen positiivisina. Kuitenkin tietoisuus saamen kielestä ja saamelaisesta kulttuurista on usein heikkoa, ja suomalaisten tietoisuudessa saamelaisvähemmistön suhteen on paljon parantamisen varaa. Saamelaiset toimivatkin usein kulttuurilähettiläinä välittäen tietoa omasta kulttuuristaan, historiastaan ja tavoistaan sekä oikaisten vallitsevia stereotyyppioita.

Asiallinen tieto saamelaisista on viime aikoina lisääntynyt, mutta tätä tietoa on nykyisessä mittakaavassa kuitenkin vielä liian vähän. Mediassa saamelaisia koskeva uutisointi on painottunut yksittäisiin konfliktitilanteisiin tai muihin ajankohtaisiin asioihin. Heikon yleistiedon saamelaisesta kulttuurista ja historiasta omaavat henkilöt eivät tällöin osaa liittää uutista laajempaan kontekstiin ja saamelaisuudesta voi tällöin muodostua vääränlainen kuva. Haastatellut saamelaiset näkivät saamenkielisten ohjelmien kuitenkin vaikuttavan positiivisesti tietoisuuden lisääntymisenä saamelaisuudesta.

Pahin puute tällä hetkellä on saamelaisen kulttuurin ja historian opetuksen puuttuminen perusopetuksessa. Saamelaiset ovat pysyvä osa suomalaista yhteiskuntaa ja nykyään myös osa pääkaupunkiseutua. Lisäksi saamelaisen historia on osa myös suomalaisen yhteiskunnan historiasta. Siksi saamelaisen kulttuurin ja historian opetusta pitäisi olla peruskoulussa.

Toimenpide-ehdotukset 7

- Saamelaisen kulttuurin ja historian opetuksen liittäminen perusopetuksen opetussuunnitelmaan

LÄHTEET

Aikio-Puoskari, Ulla 2007: Saamelaisopetus osana suomalaista peruskoulua – Kielenvaihdoksen vai revitalisaation edistäjä? Teoksessa Ylikoski, Jussi & Aikio, Ante (toim.): Sámit, sánit, sátnehámit. Riepmocala Pekka Sammallahtii miessemánu 21. beaivve 2007. Suomalais-Ugrilaisen Seura. Helsinki.

Aikio-Puoskari, Ulla 2006: Raportti saamelaisopetuksesta Pohjoismaiden peruskouluissa. Pohjoismainen vertailu opetuksen perusedellytysten näkökulmasta. Saamelainen Parlamentaarin neuvosto, Inari, 73-84.

Berglund, Raija 2008: Ett barns interaktion på två språk. En studie i språkval och kodväxling. Vaasan yliopisto. Vaasa.

Latomaa, Sirkku 2007: Oma kieli kullaa kallis. Opas oman äidinkielen opetukseen. Opetushallitus. Helsinki.

Lindgren, Anna-Riitta 2000: Helsingin saamelaiset ja oma kieli. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.

Lundström, Birgitta, Miettinen Tarmo, Keinänen Anssi, Airaksinen Jenni, Korhonen Anne 2008: Yhdenvertaisuuslain toimivuus. Tutkimusraportti viranomaisten käsityksistä sekä oikeus-, laillisuusvalvonta- ja lainvalvontakäytännössä. Työ- ja elinkeinoministeriö/ Strategia ja ennakointiyksikkö. Helsinki.

Näkkäläjärvä, Klemetti 2007: Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004–2006. Kertomus saamen kielilain toteutumisesta. Saamen kielineuvosto / saamen kielen toimisto.

Opetushallitus 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Päätökset 1-3/011/2004. Helsinki

Pasanen, Annika 2004: Inarinsaamelainen menestystarina: kielipesästä kaksikielisyyteen. Teoksessa: Latomaa, Sirkku (toim.) 2004: Äidinkieli ja toiset kielet. Pohjoismainen kaksikielisyytyöpaja Tampereella 18.-20.10.2002. Tampereen yliopisto. Tampere.

Saamelaiskäräjien tiedote 2008: Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuuden turvaamiseksi 160 000 euroa. Saamelaiskäräjät 4.2.2008.

Sara, Inker-Anni 2007: Sámi Radion toimittajien käsityksiä saamelaisen median tehtävistä. Sámi Instituutta. Kautokeino.

Vuolab-Lohi, Kaarina 2007: Pohjoissaamen kielen tilanne sekä kehittämistarpeet. Lausunto Kotimaisten kielten tutkimuskeskukselle maaliskuussa 2007.

Väestörekisterikeskus 2008: Väestökirjahallinnon taskutieto 2008. Folkbokföringsförvaltningens fickfakta 2008. Helsinki.

Vähemmistövaltuutetun vuosikertomus 2007

Internet-lähteet

Tilastokeskus: Väestö 31.12.2007 / luettu 30.6.2008

www.galdu.org / luettu: 7.5.2008

www.samediggi.fi / luettu 7.5.2008

www.samer.no / luettu 30.6.2008

Lait, asetukset ja sopimukset

Asetus alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan voimaansaattamisesta 149/1998

Asetus kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen voimaansaattamisesta ja sopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta, SopS 2/1998

Asetus Suomen liittymisestä Euroopan unioniin tehdyn sopimuksen voimaansaattamisesta ja sopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta, SopS 103/1994

Asetus Suomen Punaisesta Rististä 239/2000

Erikoissairaanhoidolaki 1062/1989

Esitutkintalaki 449/1987

Euroopan Neuvoston alueellisia ja vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja, SopS 23/1998.

Euroopan Neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus, SopS 1/1998

Hallintolainkäyttölaki 586/1996

Hallintolaki 434/2003

Kirjastolaki 904/1998

Kuntien valtionosuuslaki 1147/1996

Laki ammatillisesta koulutuksesta 630/1998

Laki kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä, SopS 1/1998
Laki lasten päivähoidosta 36/1973
Laki ministeriöiden ja valtion muiden viranomaisten määräyskokoelmista 189/2000
Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997
Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta 635/1998
Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992
Laki rakennerahasto-ohjelmien kansallisesta hallinnoinnista 1353/1999
Laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa 516/1991
Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000
Laki Suomen säädöskokoelmasta 188/2000
Laki sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa 13/2003
Laki toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi 693/1976
Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 380/1987
Laki Yleisradio Oy:stä 1380/1993
Lukiolaki 629/1998
Opetushallituksen määräys 1-3/011/2004: Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004
Perusopetuslaki 628/1998
Perustuslaki 1999/731
Postipalvelulaki 313/2001
Potilasvahinkolaki 585/1986
Raittiustyölaki 828/1982
Saamen kielilaki 1086/2003
Yhdenvertaisuuslaki 21/2004
Ylioppilastutkintoasetus 1000/1994

Lausunnot, esitykset, hakemukset ja ratkaisut

Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu 20.12.2007 dnro 3906/2/07: Saamenkielisten lomakkeiden puuttuminen poliisin lupahallinnosta
Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu 31.12.2003/dnro 112/2/01: Saamelaisen mahdollisuus toimia Yleisradio Oy:n hallintoelimissä
Apulaisoikeuskanslerin ratkaisu 18.10.1991 dnro 813/1/89: Huomion kiinnittäminen kunnan velvollisuuteen huolehtia kielellisestä tasavertaisuudesta lasten päivähoidossa
C169 Indigenous and tribal peoples convention, ILO 1989
Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 18–19/1990) sekä kansalaisyhteiskunnallisia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen sopimus (SopS 7-8/1976).

Hallituksen esitys 2003: Hallituksen esitys Eduskunnalle saamen kielilaiksi 46/2003

Myös taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 6/1976)

Pohjoismainen saamelaisopimuksen YK:n ihmisoikeusjulistus

Saamelaiskäräjien esitys opetusministeriölle 28.12.2006 (610/D.a.2)

Saamelaiskäräjien lausunto eduskunnan valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaostolle 29.10.2007: Valtionavustukset saamelaisopetuksen ja saamenkielisen oppimateriaalin kehittämiseen sekä saamenkielisen kulttuurin ja saamelaisjärjestöjen tukemiseen vuoden 2008 talousarviossa. (485/D.a.4/2007)

Saamelaiskäräjien lausunto kuntien rahoitus- ja valtionosuusjärjestelmän uudistamistyöryhmälle 12.2.2008: Poikkeuksellisen harvan asutuksen ja saamelaisuuden huomioonottaminen uudessa valtionosuusjärjestelmässä (174/D.a.2/08)

Saamelaiskäräjien lausunto opetusministeriölle 21.9.2007: Lausunto luonnoksesta koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmaksi vuosille 2007–2012 (441/D.a.2/07)

Saamelaiskäräjien lausunto opetusministeriölle 30.9.2007: Lausunto opetusministeriön yhdenvertaisuussuunnitelman 2005–2007 tavoitteiden toteutumisesta (494/D.a.2/07)

Valtion talousarvio: Erillinen valtionavustus saamenkielisten sosiaali- ja terveystalvelujen turvaamiseksi

Vanhasen I hallituksen ohjelmaan (2003–2007)

Vanhasen II hallituksen ohjelma (2007–2011)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Vähemmistövaltuutetun hakemus syrjintäasiassa syrjintälautakuntaan 29.11.2007 (2256/65/2005TM)

Vähemmistövaltuutetun lausunto Enontekiön kunnalle 12.10.2007 (1424/65/2006)

Vähemmistövaltuutetun lausunto Rovaniemen kaupungille 11.5.2007 (2256/65/2005TM)

YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus

YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistus

Liite 1 Saamelaisten lukumäärä vuoden 2007 Saamelaiskäräjävaaleissa.

21.1.2008 10:14	0-10 -vuotiaat	11-17 -vuotiaat	18-24 -vuotiaat	25-34 -vuotiaat	35-44 -vuotiaat	45-54 -vuotiaat	55-64 -vuotiaat	65-74 -vuotiaat	75-84 -vuotiaat	yli 85 -vuotiaat	Äänioikeutettuja yhteensä	Saamelaisia yhteensä
Enontekiö	41	47	49	30	38	66	53	35	20	11	279	390
Inari	281	264	209	195	243	367	293	199	116	41	1488	2208
Utsjoki	103	69	74	65	91	120	108	96	63	20	583	809
Lapin paliskunta/ Sodankylä	22	23	8	18	12	28	23	20	13	3	120	170
Saamelaisten kotiseutualue	447	403	340	308	384	581	477	350	212	75	2470	3577
Saamelaisten kotiseutualueella olevien osuus %:na	26.6%	34.9%	32.2%	23.3%	32.4%	47.8%	52.4%	70.0%	88.3%	89.3%	46.5%	38.3%
Muu Suomi	1174	677	639	943	683	516	342	123	24	8	2455	5129
Muu Suomi %:na	69.9%	58.6%	60.5%	71.3%	57.6%	42.4%	37.5%	24.6%	10.0%	9.5%	46.2%	54.9%
Suomessa	1621	1080	979	1251	1067	1097	819	473	236	83	4925	8706
Suomessa %:na	96.5%	93.4%	92.7%	94.6%	90.0%	90.2%	89.9%	94.6%	98.3%	98.8%	92.6%	93.1%
Ulkomailla	59	76	77	71	118	119	92	27	4	1	392	644
Ulkomailla %:na	3.5%	6.6%	7.3%	5.4%	10.0%	9.8%	10.1%	5.4%	1.7%	1.2%	7.4%	6.9%
Muu Suomi ja ulkomaat yhteensä	1233	753	716	1014	801	635	434	150	28	9	2847	5773
Muu Suomi ja ulkomaat yhteensä %:na	73.4%	65.1%	67.8%	76.7%	67.6%	52.2%	47.6%	30.0%	11.7%	10.7%	53.5%	61.7%
Kaikki	1680	1156	1056	1322	1185	1216	911	500	240	84	5317	9350
Osuus %:na kaikista saamelaisista	18.0%	12.4%	11.3%	14.1%	12.7%	13.0%	9.7%	5.3%	2.6%	0.9%	56.9%	100.0%

Lähde: Saamelaiskäräjät, Väestörekisterikeskus

Liite 2 Hallituksen esitys Eduskunnalle saamen kielilain HE 46/2003

Vuoden 1994 alussa voimaan tulleen **kirkkolaissa** (1054/1993) saamelais-ten kotiseutualueella voidaan myös perustaa kaksikielisiä suomalais-saamelaisia seurakuntia. Saman pykälän 2 momentin mukaan Oulun hiippakunnan tuomiokapitulissa ja seurakunnissa, jotka sijaitsevat osittain tai kokonaan saamelais-ten kotiseutualueella, tulee noudattaa saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annettua lakia. Muutoin kirkkolain 4 luvun 4 §:n 3 momentissa säädetään, että saamelais-ten kotiseutualueella seurakunnan toimintaa on järjestettävä ja seurakunnan jäseniä palveltava myös saamen kielellä.

Ortodoksisesta kirkkokunnasta annettua lakia (521/1969) vuonna 1998 muutettaessa siihen lisättiin uusi 81 a §, jonka mukaan kirkkokunnan virkakieli on suomi. Jokaisella on oikeus saada virkatodistukset omalla kielellään, joko suomeksi tai ruotsiksi. Saamen kielen käyttämisestä kirkkokunnan ja seurakunnan viranomaisissa säädetään mainitun pykälän 2 momentin mukaan erikseen. Lakiin samassa yhteydessä lisätyn 81 b §:n mukaan julkisten jumalanpalvelusten kieli on suomi. Julkisia jumalanpalveluksia ja muita kirkollisia toimituksia voidaan hiippakunnan piispan ohjeiden mukaisesti mahdollisuuksien mukaan toimittaa myös muilla kielillä.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta annetun lain (48/1976) 1 §:n mukaan suomen ja ruotsin kielen tutkimusta ja huoltoa, suomen suokielten tutkimusta sekä saamen kielen huoltoa varten on kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Yhdistyslain (503/1989) 9 §:n mukaan yhdistys voi olla vain suomen- tai ruotsinkielinen. Yhdistyksen perustamiskirja, säännöt, pöytäkirja ja muut asiakirjat voivat olla suomen- tai ruotsinkielisiä. Yhdistyksellä voi kyllä yhdistyslain 9 §:n 2 momentin mukaan olla saamenkielinen nimi. Yhdistyslain 50 §:n 2 momentin mukaan tällaisen yhdistyksen nimeen lisätään sanat ”registrerejuvvon searvi” tai niiden lyhenne ”rs”. Kyseiset sanat ovat pohjoissaamen kieltä. Yhdistyslain mukaan tässä yhteydessä ei ole mahdollista käyttää inarinsaamen tai koltansaamen kieltä.

Rehulain (396/1998) 25 §:n 3 momentissa, siemenkauppalain (728/2000) 18 §:n 3 momentissa ja **taimiaineistolain** (1205/1994) 7 b §:n 3 momentissa on toinen toisiaan vastaavia kielellisiä säännöksiä. Niiden mukaan

valtuutetun tarkastajan ja näytteenottajan on tarkastusta tai näytteenottoa suorittaessaan kiinnitettävä huomiota siihen, että toiminnan harjoittaja tai elinkeinonharjoittaja taikka taimiaineiston toimittaja voi esittää hänelle omat näkemyksensä äidinkielellään suomeksi, ruotsiksi tai saameksi. Jos asianomainen ei osaa kielilain mukaan käytettävää kieltä, tarkastajan tai näytteenottajan on huolehdittava siitä, että tarkastus tai näytteenotto toimitetaan huolehtimalla hallintolain mukaisesti tarvittavasta tulkkauksesta tai kääntämisestä.

Työvoimapalvelusetuksen (1251/1993) 6 §:n mukaan työvoimapalveluja annettaessa on otettava huomioon saamenkielisen väestön tarpeet.

Liite 3 Kansainväliset velvoitteet

Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus

Puiteyleissopimuksen 5 artiklan 1 kohdan mukaan sopimuspuolet sitoutuvat edistämään olosuhteita, jotka ovat tarpeellisia, jotta kansallisiin vähemmistöihin kuuluvat henkilöt voivat ylläpitää ja kehittää kulttuuri- ja kielensä, perinnäistapansa ja kulttuuriperintönsä. Sopimuksen 9 artiklan 3 kohdan mukaan radio- ja televisiolähetystyksiä koskevassa lainsäädännössä sopimuspuolet mahdollisuuksien mukaan takaavat, että kansallisiin vähemmistöihin kuuluville henkilöille suodaan mahdollisuus omien viestintävälineiden perustamiseen ja käyttöön.

Puiteyleissopimuksen 10 artiklan 2 kohdassa määrätään, että alueilla, joilla asuu perinteisesti tai huomattava määrä kansallisiin vähemmistöihin kuuluvia henkilöitä, sopimuspuolet pyrkivät mahdollisuuksien mukaan varmistamaan olosuhteet, joissa vähemmistökieltä voitaisiin käyttää heidän ja hallintoviranomaisten välisissä suhteissa, mikäli he sitä vaativat ja tällainen vaatimus vastaa todellista tarvetta.

Puiteyleissopimuksen 11 artikla koskee vähemmistökielisten suku- ja etunimien käytön turvaamista sekä vähemmistökielisten paikannimien käyttöä. Sopimuksen 12 artiklassa veloitetaan vaalimaan vähemmistöjen kulttuuria, historiaa, kieltä ja uskontoa opetuksessa ja tutkimuksessa.

Puiteyleissopimuksen 14 artiklassa tunnustetaan, että jokaisella kansalliseen vähemmistöön kuuluvalla henkilöllä on oikeus oppia vähemmistökieltään.

Euroopan neuvoston alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja

Vähemmistökieliperuskirja poikkeaa rakenteeltaan muista ihmisoikeussopimuksista. Siinä sopijapuolet voivat tiettyjen yleisesti velvoittavien säännösten lisäksi valita sopimuksessa ilmaistuun rajoitukseen ne säännökset, joihin ne sitoutuvat. Sopimusvaltiot antavat Euroopan neuvoston ministerikomitealle kolmen vuoden välein raportteja. Ajatuksena on, että sopimusvaltiot hiljalleen sitoutuvat yhä vaativampiin sopimusmääräyksiin.

Sopimuksessa sen on määritelty koskevan tietyiltä osin saamen kieltä, joka on Suomen alueella alueellinen vähemmistökieli sekä tietyiltä osin ruotsin kieltä, joka on Suomen alueella vähemmän puhuttu virallinen kieli. Peruskirjan allekirjoittaneet valtiot katsovat, että oikeus käyttää alueellista kieltä tai vähemmistökieltä yksityisessä ja julkisessa elämässä on luovuttamaton oikeus.

Koulutuksen osalta Suomi on sitoutunut vähemmistökielialueilla järjestämään esikouluasteen, peruskoulu- ja keskiasteen opetusta saamen kielellä, järjestämään huomattavan osan ammattiopetuksesta saamen kielellä, järjestämään mahdollisuuden opiskella saamen kieltä korkeakoulujen opetusaineena sekä tarjoamaan saamen kieltä oppiaineena aikuiskasvatuksessa ja täydennyskoulutuksessa. Lisäksi Suomi on sitoutunut varmistamaan saamelaiden historian ja kulttuurin opetuksen, järjestämään koulutusta opettajille hyväksytyjen määräysten toteuttamiseksi sekä asettamaan valvontaelimen tai -elimä, jotka seuraavat toimenpiteitä sekä saamen kielen edistystä opetuksen vakiinnuttamisessa tai kehittämisestä ja jotka lisäksi laativat kausikertomuksia huomioistaan. Edellä mainittujen vähemmistökielialueella hyväksytyjen määräysten lisäksi Suomi on koulutuksen osalta muilla kuin saamen kielen perinteisillä käyttöalueilla sitoutunut sallimaan, rohkaisemaan tai järjestämään soveltuvan asteista opetusta saamen kielellä tai kielessä, mikäli kieliryhmän koko on riittävä.¹

Sopimuksella on saamen kielen käyttö turvattu oikeusviranomaisessa niissä tuomiopiireissä, joissa kieltä käyttävien asukkaiden lukumäärä on riittävä sillä edellytyksellä, etteivät nämä helpotukset vaikeuta oikeuden toteutumista tuomarin mielestä. Sopimus takaa rikosoikeudellisessa oikeudenkäynnissä syytetyille oikeuden käyttää saamen kieltä. Lisäksi se velvoittaa määräämään, ettei todisteita ja vaateita saa jättää tutkimatta yksinomaan sillä perusteella, että ne esitetään saamen kielellä. Sopimuksen mukaan asiakirjat on lisäksi pyynnöstä toimitettava saamen kielellä, jolloin tarvittaessa voi käyttää tulkkia tai käännöstä kuitenkin ilman, että asianosaiselle aiheutuu lisäkustannuksia. Riita-asia- ja hallinto-oikeuksissa käytävissä oikeudenkäynneissä Suomi on sopinut sallimaan sen, että asianosainen voi käyttää saamen kieltä oikeudessa esiintyessään, silloin kun hänen on esiinnyttävä oikeudessa henkilökohtaisesti, eikä tästä saa aiheutua asianosaiselle lisäkustannuksia. Lisäksi Suomi on sitoutunut sallimaan, että asiakirjat ja todisteet esitetään saamen kielellä. Lisäksi Suomi on sitoutunut ryhtymään toimenpiteisiin, jotta edellä mainittujen kohtien soveltaminen sekä tarvittavat tulkit ja käännökset eivät aiheuta asianosaisille lisäkustannuksia. Sopimuksen mukaisesti Suomessa laadittujen oikeudellisten asiakirjojen pätevyyttä ei kielletä vain

¹ Asetus alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan voimaansaattamisesta: 23/1998: 8 artikla

sillä perusteella, että ne on laadittu saamen kielellä. Sen lisäksi sopimuspuolet sitoutuvat pitämään saatavilla saamen kielellä tärkeimmät lakitekstit ja erityisesti saamen kielen käyttäjiä koskevat tekstit.²

Hallintoviranomaisissa ja muissa julkisissa palveluissa saamen kielen käyttö on sopimuksen mukaan turvattu niissä hallintopiireissä, joissa saamen kieltä käyttävien henkilöiden lukumäärä on riittävä toimien oikeutukseen. Sopimuksen perusteella henkilöillä on oikeus jättää kirjallisia ja suullisia hakemuksia viranomaisille ja saada vastaus niihin saamen kielellä. Lisäksi Suomi on sitoutunut varmistamaan, että laajalti käytettävät hallinnolliset tekstit ja lomakkeet ovat saatavilla saamen kielellä tai kaksikielisinä sekä että hallintoviranomaisten sallitaan laatia saamenkielisiä asiakirjoja. Alue- ja paikallisviranomaistasolla, joiden toiminta-alueella saamenkielisiä henkilöitä on riittävä määrä, on Suomi sitoutunut sallimaan ja/tai rohkaisemaan saamen kielen osalta sen käyttöä, mahdollisuutta jättää saamenkielisiä hakemuksia sekä virallisten asiakirjojen julkaisemista saamen kielellä, alueviranomaisten sallimista käyttäjä saamen kieltä valtuustojen kokouksissa, sulkematta kuitenkaan pois valtion virallisten kielten käyttöä, perinteisten ja oikeiden paikannimien käyttöä ja käyttöönottoa. Lisäksi Suomi on saamelaisalueella sitoutunut hallintoviranomaisten ja niiden puolesta toimivien henkilöiden tarjoamien julkisten palvelujen osalta varmistamaan, että saamenkieliset voivat jättää hakemuksia ja saada niihin vastauksia saameksi. Mahdollistaakseen nämä toimet Suomi on sitoutunut ryhtymään seuraaviin toimiin: järjestämään käännös- ja tulkkauspalvelut tarpeen mukaan sekä virkamiesten ja muiden julkisella sektorilla työskentelevien henkilöiden palkkaamiseen sekä tarvittavaan kouluttamiseen. Suomi on lisäksi sitoutunut sallimaan sukunimien käytön tai käyttöönoton alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä asianosaisten pyynnöstä.³

Suomi on joukkoviestimien osalta niillä alueilla, joilla saamea puhutaan, sitoutunut huolehtimaan riittävästi siitä, että radio ja televisio lähettävät saamenkielistä ohjelmaa ja rohkaisemaan ja /tai helpottamaan saamenkielisen median toimintaa sekä soveltamaan olemassa olevia avustuksia koskevia toimenpiteitä audiovisuaalisiin ohjelmiin. Lisäksi Suomi on sitoutunut tukemaan median yhteistyötä muiden sellaisten maiden kanssa, joissa myös puhutaan saamea.⁴

Suomi on sitoutunut lisäksi kulttuuritoiminnan ja palvelujen osalta – erityisesti kirjastojen, videolainamojen, kulttuurikeskusten, museoiden, arkistojen, akatemioiden, teattereiden ja elokuvateattereiden, samoin kuin

2 Asetus alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan voimaansaattamisesta: 23/1998: 9 artikla

3 Asetus alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan voimaansaattamisesta: 23/1998: 10 artikla

4 Asetus alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan voimaansaattamisesta: 23/1998: 11 artikla

kirjallisuus- ja elokuvatuotannon ja populaarikulttuurin, festivaalien ja kulttuurituotannon osalta vaikuttamaan ja edistämään tällä alalla. Hyväksytyjen määräysten perusteella Suomen on esimerkiksi huolehdittava saamenkielisten ja – kielellä olevien teosten saatavuudesta, tallentamisesta ja keräämisestä.⁵

Talous- ja yhteiskuntaelämän osalta Suomi on sitoutunut koko maan alueella vastustamaan käytäntöjä, joiden tavoitteena on saamen kielen rajoittaminen talous- ja yhteiskuntaelämässä. Vähemmistökielialueilla Suomi on sitoutunut järjestämään välittömässä alaisuudessaan olevilla talous- ja yhteiskuntasektoreilla toimintoja, joiden tarkoituksena on edistää saamen kielen käyttöä sekä varmistamaan, että sosiaalialan hoitolaitoksissa kuten sairaaloissa, vanhainkodeissa ja hoitoloissa on mahdollisuudet vastaanottaa ja hoitaa sairauden tai vanhuuden johdosta tai muusta syystä tarvitsevia saamen kieltä käyttäviä henkilöitä heidän omalla kielellään.⁶

Kansainvälisen yhteistyön osalta Suomi on sopimuksessa sitoutunut soveltamaan voimassaolevia sopimuksia tai tarvittaessa pyrkiä tekemään senkaltaisia sopimuksia, että asianomaisten valtioiden samaa kieltä käyttävän väestön yhteyksiä kulttuurin, koulutuksen ja tiedotustoiminnan alalla edistetään.⁷

---

5 Asetus alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan voimaansaattamisesta: 23/1998: 12 artikla

6 Asetus alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan voimaansaattamisesta: 23/1998: 13 artikla

7 Asetus alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan voimaansaattamisesta: 23/1998: 14 artikla

VÄHEMMISTÖVALTUUTETTU
PL 26
00023 VALTIONEUVOSTO

Vaihde: (09) 160 01
Internet: www.ofm.fi